

АНАЛІТИЧНИЙ ЗВІТ

ДОСТУП ДО ВИБОРЧИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ ІСТОРИЧНО ВИКЛЮЧЕНИХ ЧИ НЕДОСТАТНЬО ПРЕДСТАВЛЕНИХ СОЦІАЛЬНИХ ГРУП В УКРАЇНІ У 2019 РОЦІ

**ДОСТУП ДО ВИБОРЧИХ ТА ПОЛІТИЧНИХ
ПРОЦЕСІВ ІСТОРИЧНО НЕДОСТАТНЬО
ПРЕДСТАВЛЕНИХ СОЦІАЛЬНИХ ГРУП В
УКРАЇНІ У 2019 РОЦІ**

Академія Української Преси

Доступ до виборчих та політичних процесів історично недостатньо представлених соціальних груп в Україні у 2019 році / Томіленко С., Куш Л., Юричко А., Білозерова Л., Трачук О., Курапцева М., Голубев В. — Київ : АУП, 2019.

ISBN 978-617-7370-06-1

Аналітичний звіт має на меті окреслити тенденції доступу до виборчих та політичних процесів жінок, представників національних меншин, внутрішньо-переміщених осіб, людей з інвалідністю та представників ЛГБТІ спільноти в 2019 році. Публікація надасть можливість журналістам й медіаекспертам вивчити стан проблеми, прослідкувати вплив різноманітних чинників на ситуацію та якісно висвітлювати події, що пов'язані з проблематикою.

Ця публікація розроблена Академією української преси та Національною спілкою журналістів України за підтримки Міжнародної фундації виборчих систем (IFES) та Міністерства міжнародних справ Канади. Будь-які думки, викладені в цій публікації, належать авторам і не обов'язково відображають погляди IFES, Міністерства міжнародних справ Канади або уряду Канади.

ВИБОРЧІ ПРАВА ТА УЧАСТЬ У ПОЛІТИЦІ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН В УКРАЇНІ

Національні меншини та корінні народи: статистика, термінологія, статус

Особливість національного складу населення України є його багатонаціональність – так Державний комітет статистики охарактеризував дані Всеукраїнського перепису населення 2001 року. Згідно з результатами перепису на території країни проживали представники понад 130 національностей і народностей.

Перепис зафіксував, що населення країни становило 48,24 млн мешканців. Найбільші етнічні групи України: українці – 77,8% та росіяни – 17,3 %. Згідно з переписом 2001 року, в Україні мешкала також значна кількість націй сусідніх держав. Інші національності становили сумарно 4,9 % населення країни.

Найбільші етнічні групи в цьому переліку: білоруси (400 тис. осіб) та молдавани (300 тис. осіб). Далі за кількістю – поляки (250 тис. осіб), болгары (250 тис. осіб), угорці (150 тис. осіб), румуни (100 тис. осіб). Кримських татар – представників корінної нації, що проживали в Криму, – нараховувалося 250 тисяч осіб. Крім цих національностей, в Україні мешкають греки, татари, вірмени, роми, гагаузи та інші етнічні групи.

З 2001 року перепис населення не проводився, хоча за усталеною міжнародною практикою мав виконуватися раз на десять років (зазвичай на початку кожного десятиліття). За словами чинного прем'єр-міністра Олексія Гончарука, перепис може відбутись у грудні 2019 року. «Ми, як країна, не знаємо, скільки у нас громадян. Наші програми соціального захисту дуже неефективні», – підкреслив голова нового уряду.

Як українська держава визначала політичні права меншин 100 років тому

Подальша розбудова української держави та забезпечення прав національних меншин у поліетнічній Україні пов'язані з досягненням національної злагоди в суспільстві та з забезпеченням державного суверенітету і територіальної цілісності. Це підкреслює у своєму дослідженні Тамара Макаренко – кандидатка історичних наук, доцентка катедри історії України Бердянського державного педагогічного університету [4].

Історик вважає, що вивчення вітчизняного досвіду у формуванні механізму забезпечення прав національних меншин у період Української революції 1917–1921 рр. урядами УНР і ЗУНР сприятиме залученню представників національних меншин до діяльності в органах влади.

У своїй роботі «Представництво національних меншин в органах державної влади: історичний аспект» науковиця дослідила тему політики Української Цен-

тральної Ради та Української Національної Ради щодо національних меншин.

«Українська Центральна Рада (УЦР) як представницький орган українського народу проголосила широкі національно-персональні та національно-культурні права народів, що мешкали в Україні і насамперед найбільших громад – росіян, євреїв, поляків, – та розробила механізм національного представництва в органах української влади.

Місця були поділені за принципом пропорційності цих меншин до загального складу населення України. Нації, які склали в Україні не менше 1 % населення, делегували до Комісії одного представника на кожний такий відсоток. Якщо відсоток був менший, то такий національній групі надавалося право надіслати свого представника лише за згодою комісії. Таким чином, безумовне право на представництва в Комісії отримували всі нації, які становили не менше 1 відсотка населення України, що загалом передбачало 29 місць для представників національних меншин.

Законодавчі акти ЗУНР, які були ухвалені взимку – навесні 1919 р., гарантували національностям широкі права, зокрема навчання рідною мовою та її використання у зносинах з державною владою».

Щодо представництва в органах влади, то в дослідженні вказано таке: «15 квітня 1919 р. УНРада прийняла закони про скликання Сейму ЗОУНР та про вибори (виборчу ординацію) до Сейму ЗОУНР. Обраний в червні 1919 р. однопалатний Сейм мав складатися з 226 послів: 160 українців (70,8 % загальної кількості), 33 поляки (14,6 %), 27 євреїв (11,9 %) і 6 німців (2,7 %). З цією метою територію ЗУНР було поділено на національні виборчі округи (15 українських, 5 польських, 5 єврейських, 1 німецький). Однак події українсько-польської війни 1918 – 1919 рр. не дозволили провести вибори до парламенту».

Тамара Мартинюк підсумовує: «Прагнучи бути органом не лише національного, а й територіального представництва, Центральна Рада та влада ЗУНР здійснювали заходи щодо залучення національних меншин до розбудови держави і запропонували механізм національного представництва в органах української влади. Згідно з ним, національні меншини мали отримати кількість депутатських місць, пропорційну чисельності населення цих меншин в УНР і ЗУНР».

Нормативно-правове забезпечення правового статусу

До базових загальноєвропейських документів у сфері захисту прав меншин належить Рамкова конвенція про захист прав національних меншин. Україна ратифікувала її після вступу до Ради Європи в грудні 1997 року. У документі немає чіткого означення поняття «національна меншина». Там ідеться про захист осіб, які належать до національних меншин. У Конвенції вказано, що «плюралістичне та справді демократичне суспільство має не тільки поважати етнічну, мовну та релігійну самобутність кожної особи, яка належить до національної меншини,

а й створювати відповідні умови для виявлення, збереження та розвитку цієї самобутності» [10].

Українські науковці наводять ряд об'єктивних критеріїв означення національної (етнічної) меншості: кількісна меншість, термін проживання на території держави та громадянство, стійкі етнічні характеристики (етнічні, релігійні, мовні, культурні риси, консолідованість меншини), невідомі становище, нема власної державності на території проживання.

Термін також пояснюється в статті 3 «Закону України про національні меншини в Україні». Згідно з документом, «до національних меншин належать групи громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою» [1].

Щодо **корінних народів** ситуація інакша. Корінним народом називають той, який населяв певну територію довгий час і не має власної країни. В Україні корінними народами вважають кримських татар, караїмів та кримчаків, а також греків Приазов'я, які переселилися з Криму на материкову Україну наприкінці XVIII століття. За даними ООН, до корінних народів у світі належать майже 370 мільйонів осіб. Частина корінних народів перебуває на межі зникнення.

Експертка Українського незалежного центру політичних досліджень (УНЦПД) Юлія Тищенко зазначає, що питання законодавчого забезпечення прав корінних народів не розв'язувалося в Україні з моменту ухвалення Конституції України, і всі попередні намагання розроблення законопроектів не були успішними.

«Ситуація стала поволі змінюватися з 2014 року, після початку незаконної окупації Кримського півострова Росією. Фактично першим нормативно-правовим документом про корінні народи, визнання кримських татар корінним народом стала **Заява Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу** у складі Української держави від 20 березня 2014 року» [3].

В документі зазначено, що держава гарантує збереження та розвиток етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності кримськотатарського народу як корінного народу та всіх національних меншин України, захист і реалізацію права на самовизначення кримськотатарського народу у складі суверенної і незалежної України.

Верховна Рада також заявила про свою підтримку Декларації ООН про права корінних народів та доручила Кабінетові Міністрів України терміново подати проекти законів, нормативно-правових актів, які визначають і закріплюють статус кримськотатарського народу як корінного народу України, чого поки що так і не зроблено.

Закони України щодо виборчих прав національних меншин

Закон України «Про національні меншини в Україні» набув чинності 16 липня 1992 року. В документі зазначено: «Верховна Рада України, виходячи із жит-

тевих інтересів української нації та всіх національностей в справі розбудови незалежної демократичної держави, визнаючи нерозривність прав людини і прав національностей, прагнучи реалізувати Декларацію прав національностей України, дотримуючись міжнародних зобов'язань щодо національних меншин, приймає цей Закон з метою гарантування національним меншинам права на вільний розвиток».

У статті 9 вказано: «**Громадяни України, які належать до національних меншин**, мають право відповідно **обиратися або призначатися** на рівних засадах на будь-які посади до органів законодавчої, виконавчої, судової влади, місцевого і регіонального самоврядування, в армії, на підприємствах, в установах і організаціях» [1].

Втім на практиці не всі питання забезпечення прав національних меншин врегульовано. У звітах міжнародних спостерігачів з оцінки виборів в Україні йдеться, зокрема, про неврахування інтересів нацменшин під час формування виборчих округів.

Джеррімендеринг – метод утворення виборчих округів, який дає перевагу певній партії чи групі. Межі округів при цьому навмисне проводяться так, щоб сприяти проходженню до парламенту тих політичних сил і кандидатів, в інтересах яких таке нарізання робиться. Така «виборча географія» зазвичай трапляється в тих країнах, де вибори проводяться за мажоритарною системою.

Експерти наголошують, що така технологія була використана 2012 року в процесі утворення виборчих округів у Криму, Чернівецькій та Закарпатській областях. Був порушений принцип неперервності їхніх меж; округи формувалися без урахування особливостей адміністративно-територіального устрою України, а також місць компактного проживання національних меншин.

2013 року парламент вніс зміни до статті 18 чинного Закону про вибори, спрямовані на виконання рекомендацій міжнародних організацій щодо врахування етнічного складника під час встановлення меж виборчих округів. Проте межі згаданих округів залишаються такими ж, як 2012 року. Ситуація повторилася і під час дострокових парламентських виборів у 2014 році та 2019 роках.

«Така "нарізка" округів, як доводить практика, створює умови для зменшення можливості бути обраним до Верховної Ради представникові від національних меншин за мажоритарною складовою. Чинний закон про вибори містить відповідні критерії, але практика його реалізації, як бачимо, була незадовільною. Не враховано особливості проживання національних меншин під час формування виборчих округів і в усіх законопроектах стосовно виборів, які перебувають у Раді, хоча законодавець мав би звернути увагу на цей аспект. Так само як і на можливість інформування виборців з числа національних меншин», – констатує експертка УНЦПД Юлія Тищенко [8].

Світовий досвід: представленість у владі національних меншин

Представництво національних меншин у владних структурах — дискусійне питання в українському політикумі. В законі про національні меншини вказано, що громадяни України, які належать до національних меншин, мають право відповідно обиратися або призначатися на рівних засадах на будь-які посади до органів законодавчої, виконавчої, судової влади, місцевого і регіонального самоврядування. Проте досі поширена практика, коли при формуванні меж виборчих округів ділиться територія компактного проживання національних меншин. Також існує вимога для партій мати представництво на двох третинах території країни. Ця норма закону та неврегульована ситуація з поділом округів не сприяє на практиці забезпечення представництва етноспільнот в українському парламенті.

Владна практика нехтування інтересами національних меншин призводить до суперечок та відкритих конфліктів. Виникають проблеми регіонального та місцевого характеру. Будь-яка з цих проблем здатна викликати суспільне невдоволення, мітинги, навіть міжнародні дипломатичні заяви. Причиною конфліктних ситуацій спеціалісти називають брак комунікацій із представниками нацменшин.

Можливо, якщо законотворці прислухаються до рекомендацій колег-депутатів від національних меншин, експертів і громадських організацій, які представляють інтереси етнічних спільнот, частину таких конфліктів можна розв'язати на етапі зародження.

Представлення вразливих груп у парламенті не означає гарантування реального врахування їхніх інтересів, але ці групи матимуть змогу донести до парламентарів інтереси меншин. Щоб політичне представництво національних меншин виявилось змістовним, мають бути гарантії представництва в різних внутрішніх органах парламенту (комісіях, комітетах). Стимулювання участі представників національних меншин у політичному житті не новація. Ця дієва практика представлена в дослідженні Ісмаїлова Б. І. [6]

Європейські країни пропонують цікавий досвід залучення меншин до свого політичного життя. Для представників меншин резервуються місця в національних парламентах. Існують практики введення квот у вигляді скасування бар'єру чи формування спеціального національного виборчого округу; представники меншин вносяться до списків загальнонаціональних партій. Законодавчі квоти для представників національних меншин у парламенті передбачено законодавством 52 країн.

Законодавчі квоти — від 1 до 10 місць — для представників національних меншин у нижній палаті парламенту передбачено в 35 країнах світу, зокрема в Бельгії, Данії, Індії, Ірані, Італії, Казахстані, КНР, Пакистані, Португалії, Хорватії, Румунії, Словенії, Сербії, Фінляндії. Квоти для національних меншин у верхній палаті парламенту передбачено законодавствами 17 країн світу.

Гнучкість рішень, запобігання конфліктним ситуаціям на етнічному ґрунті не

тільки сприяють ефективній роботі, але й наближують до світових стандартів практик політичної діяльності.

Наявна виборча ситуація в незалежній Україні

В Україні діє змішана виборча система. 50 % народних депутатів обираються за мажоритарними округами і ще 50 % – за пропорційною системою із закритими партійними списками. З 2014 року в Україні обговорюється перехід на пропорційну систему з відкритими списками. Цю систему ще з 2010 року рекомендувала Україні Парламентська асамблея Ради Європи. Проте виборча реформа досі не відбулася. Чинну систему політики та експерти вважають недосконалою. Аргументують тим, що мажоритарний складник на парламентських виборах в Україні створює широкі можливості для підкупу виборців та фальсифікації результатів.

Проте є моменти, яких політики уникають: це питання участі національних меншин, корінних народів у парламентських виборах. Експертка УНЦПД Юлія Тищенко нагадує: «Забезпечити відкритість та прозорість виборів обіцяли також виборчі програми політичних партій. Як правило, тема участі національних меншин у виборчому процесі законодавцям видається третьорядною, і майже ніколи не потрапляє у фокус суспільної уваги. Неувага до цієї теми залишає простір для маніпуляцій третіх сторін, для поширення фейків та для різноманітних зловживань, які аж ніяк не сприяють порозумінню між різними громадами всередині регіонів та здатні дестабілізувати ситуацію в цілому» [8].

Юлія Тищенко констатує, що чинна мажоритарно-пропорційна система виборів не розв'язує завдання представництва національних меншин у парламенті, бо представники нацменшин у Верховній Раді – зазвичай люди, що обрані за закритими списками політичних партій. Це позитивний, проте надзвичайно вразливий досвід у його нинішньому втіленні.

Офіційні звіти міжнародних спостерігачів від ОБСЄ вказують на те, що голосування виборців з національних спільнот майже не впливають на результати загальнонаціонального голосування. Це наслідок невеликої кількості та практики надання представникам меншин місць у непрохідній частині партійних списків.

Наприклад, на дочасних парламентських виборах 2014 року тільки чотири кандидати, які йшли в парламент за списками політичних партій, проводили виборчу кампанію як представники меншин. У новому парламенті їх троє.

У серпні 2019 року розпочала роботу Верховна Рада України 9-го скликання. За списками партії «Європейська Солідарність» до парламенту потрапили лідер кримськотатарського народу Мустафа Джемілев та заступник голови Меджлісу кримських татар Ахтем Чийгоз. Делегат Курултаю кримськотатарського народу Рустем Умеров став депутатом від партії «Голос». Як мажоритарники, обрані представник грецької спільноти Дмитро Лубінець, засновник

Єврейського фонду України Олександр Фельдман та президент Асоціації болгар Антон Кіссе. Представників від румунської та угорської меншин у Раді 9-го скликання не буде.

Не представлена у Верховній Раді і ромська спільнота. Тут свої перешкоди. За різними оцінками, в Україні на початок 2019 року проживало від 20 до 40 тисяч ромів, які з тих чи інших причин не мають ідентифікаційних (паспортних) документів.

Правозахисниця Зола Кондур наголошує, що без документів роми позбавлені права голосу на виборах, а їхні інтереси нікому лобювати в законодавчих органах. «Людина без документів не спроможна легально працювати, забезпечувати гідне життя собі та своїй родині, не має доступу до реалізації права на освіту, охорону здоров'я, працю та багатьох інших базових прав людини і є фактично невидимою для держави».

У вересні 2019 року Офіс Ради Європи в межах проєкту «Захист національних меншин, включаючи ромів, та мов меншин в Україні» разом із громадськими організаціями провели «Координаційну зустріч з обговорення дорожньої карти документування ромського населення».

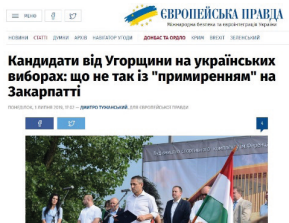
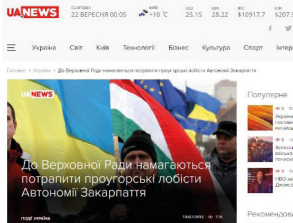
Як виборчі права етнічних меншин висвітлюють медіа

Аналіз публікацій за тегами «вибори», «ВРУ», «національні меншини» показав, що теми виборчих прав та участі в політиці національних меншин в Україні майже нема в українському медіаполі. З цим погоджується і представниця Українського незалежного центру політичних досліджень Юлія Тищенко. Вона наголошує, що тема присутності в політиці національних меншин майже не висвітлюється в загальноукраїнських медіа, а в регіональних медіа, здебільшого Закарпатської та Чернівецької областей, окремі публікації з'являються у виборчий період.

Навіть поверховий моніторинг публікацій показав, що тема не дуже популярна серед журналістів, з'являється циклічно, представлена загально. Регіональні онлайн-видання висвітлюють, зокрема, заяви національних товариств щодо необхідності вдосконалення виборчого законодавства, перегляд поділу округів та обговорення кандидатур від етнічних меншин. Заголовки часто мають провокативний характер, а фотоілюстрації добираються шаблонно: зазвичай у кадрі люди з прапорами прилеглих держав.

Вибори 2019 року в контексті участі національних меншин у політиці з'являлись у медіа дуже точково. В цьому плані попередні парламентські вибори 2014 року виявилися повніше представленими в регіональних і всеукраїнських медіа.

Публікацій із дискримінаційними висловлюваннями щодо національних меншин в офіційних медіа унікалі, такі тексти траплялися здебільшого в поліційних хроніках, коли наголошувалося на етнічній належності правопорушників, або в авторських колонках і блогах.

Ситуація протилежна в соціальних медіа. Соціальні мережі були наповнені дискримінаційними публікаціями та коментарями стосовно присутності в українському політикумі та виконавчій владі осіб іншої національності. Наявні пости з мовою ворожнечі, відверто неетичною лексикою. Висувалися тези на кшталт: «що робить в українському кабміні/обласній адміністрації особа «з-за океану»/Грузії/Литви...», «керувати мають тільки українці» тощо.

Йдеться про деякі групи та особисті сторінки в соцмережі. Часто інформація запускалася з фейкових сторінок і профілей. Потоки неперевіреної інформації, фотожаби в пабліках, де викладалася «зрада», підхоплювали та перепощували користувачі. Люди ставилися до інформації некритично, не усвідомлювали, що поширюють дискримінаційний контент.

Враховуючи сказане, з основних завдань для журналістів можна визначити такі. Експерти рекомендують ретельно вивчати тему, радитися щодо використання термінології, шукати першоджерела, додавати коментарі фахівців. А безумовне дотримання стандартів журналістики та живі історії зроблять матеріали професійними й цікавими для аудиторії.

Організації та стейкхолдери теми в Україні

Громадянська мережа ОПОРА, одна з провідних неурядових та позапартійних всеукраїнських організацій громадського контролю та адвокації у сфері виборів, парламентаризму, освіти, керування спільною власністю, енергоефективності, місцевого самоврядування, а також всеосяжного впровадження принципу відкритих даних. Вона прагне сталого розвитку суспільства, незворотних змін, які можуть бути забезпечені через якісні інституційні реформи, позитивні соціальні та культурні зрушення. З 2007 року мережа ОПОРА аналізує виборчий процес, проводить спостереження за всіма його етапами, працює над удосконаленням виборчого законодавства відповідно до міжнародних стандартів. <https://www.oporaua.org/>.

Міжнародна фундація виборчих систем (IFES) працює в Україні з 1994 року, відіграє значну роль у становленні та модернізації демократичних виборчих процесів та інституцій в країні. IFES має репутацію надійного джерела інфор-

мації для об'єктивного аналізу, оцінювання та технічної допомоги у сфері реформування виборчого законодавства загалом та політичного фінансування зокрема, а також адміністрування виборів, посилення спроможності громадянського суспільства і вивчення громадської думки. На сьогодні IFES реалізує в Україні три проекти: «Відповідальна та підзвітна політика в Україні», «Забезпечення ефективної участі громадян у впровадженні реформ для гендерної рівності», «Зміцнення законодавчих та виборчих процесів шляхом посилення громадської участі та надання технічної допомоги».

Український незалежний центр політичних досліджень (УНЦПД), неурядовий позапартійний аналітичний центр, який розвиває демократичні процедури в полі публічної політики. УНЦПД постав на початку незалежності з кола студентів, що творили «Революцію на Граніті» у 1991 році. Центр зосереджується на таких сферах: розвиток громадянського суспільства, гарантування прав національних меншин, корінних народів та антидискримінаційна політика, розвиток партійної, електоральної політики і парламентаризму, зміцнення потенціалу національної безпеки, промоція європейської та євроатлантичної інтеграції.

Лариса Білозерова,
*журналістка, член правління Донецького прес-клубу,
редакторка інформаційного порталу GREENefficiency.*

Джерела та корисні посилання

1. Закон про національні меншини в Україні.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>.
2. Міжнародна фундація виборчих систем (IFES).
URL: <https://ifesukraine.org/pro-ifes-ukrayina/>.
3. Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави.
URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1140-18>.
4. Представництво національних меншин в органах державної влади: історичний аспект.
URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/73651/20-Makarenko.pdf?sequence=1>.
5. Політика ідентичності в Україні. Що єднає суспільство?/ Тищенко Ю., Самчук Т.
URL: http://ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=965&catid=42&Itemid=205&lang=ua.
6. Розвиток систем стимулювання участі представників національних меншин у виборчому процесі в міжнародному праві і правозастосовній практиці зарубіжних держав (автор: Ісмаїлов Б. І).
URL: <http://www.allpravo.ru/library/doc2264p0/instrum6450/print6451.html>.
7. Виборча реформа: що треба змінити? URL:
<https://vybory.pravda.com.ua/articles/2017/10/19/7149484/>.
8. Виборча реформа, в якій не знайшлося місця національним меншинам. Тищенко Ю.
URL: <https://glavcom.ua/publications/viborcha-reforma-v-yakiy-ne-znayshlosya-miscya-nacionalnim-menshinam-443790.html>.
9. Національні меншини в Україні як суб'єкти етнополітичних відносин.
URL: <http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/7913/1/17.pdf>.
10. Рамкова конвенція про захист національних меншин. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_055.

ЖІНКИ, ПОЛІТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ: РОЛЬ МЕДІА У ПРОТИСТОЯННІ ДИСКРИМІНАЦІЇ

Вступ

Близько 54 % населення України – жінки. Цілком природно було б, якби представленість жінок у вітчизняному політичному секторі віддзеркалювала цю статистику. Але кількість жінок-політикинь в Україні зросла лише після парламентських виборів 2019 року. Це варто розцінювати як перемогу жінок на одному з етапів протидії дискримінації, враховуючи, що мало не щодня зростає кількість негативних явищ, з якими доводиться стикатися сучасним українкам. Кібербулінг, бодішеймінг, домагання, сексизм, сексуальна об'єктивація, стереотипне ставлення, – цей список, який можна продовжувати, варто назвати «Гендерна нерівність».

Якщо ознайомитися з чинним законодавством, українським та міжнародним, то можна переконатися, що відповідна нормативно-правова база гарантує рівність прав чоловіків і жінок. На даний момент нормативно-правова база стосовно гендерної політики представлена наступними документами:

1. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2018 р. № 634-р «Про національний план дій з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях Комітету ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок до восьмої періодичної доповіді України про виконання Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок на період до 2021 року» [1].

2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок [2].

3. Факультативний протокол до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок [3].

4. Заключні зауваження до восьмої періодичної доповіді України (Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок) [4].

5. Резолюція Ради Безпеки ООН:

- резолюція 1325 (2000), ухвалена Радою Безпеки на її 4213-му засіданні, 31 жовтня 2000 року [5];

- резолюція 1820 (2008), ухвалена Радою Безпеки на її 5916-му засіданні, 19 червня 2008 року [6];

- резолюція 1888 (2009), ухвалена Радою Безпеки на її 6195-му засіданні, 30 вересня 2009 року [7];

- резолюція 1889 (2009), ухвалена Радою Безпеки на її 6196-му засіданні, 5 жовтня 2009 року [8].

6. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами [9].

7. Пекінська декларація 1995 року [10].

8. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [11].

9. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273 «Про затвердження Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року» [12].

Очевидно, що згідно всім цим документам рівність прав є гарантованою. А от чи є вона фактично забезпеченою? На жаль, наразі неможна дати однозначну відповідь на це запитання. Між іншим, якщо українська держава впевнено обрала проєвропейський курс розвитку, то українське громадянське суспільство має орієнтуватися на прийняття європейських цінностей, а це передусім рівність прав, безумовно затверджена законодавством. Спробуємо зрозуміти, як на сьогодні в Україні захищені права жінок, а також з'ясувати, чи насправді можливості наших громадян і громадянок є рівними.

Перешкоди на шляху політичної участі української жінки

Теперішня залученість українок до політики та виборчого процесу, громадської діяльності тощо – це скоріше результати подолання перешкод, що виникають на шляху жінки насамперед до реальної можливості захистити власні права, а також працювати, висловлюватися, бути почутими так само, як і чоловіки. Щоб оцінити досягнення сучасної жінки, потрібно (по змозі) оцінювати комплекс проблем, які передували цим досягненням, а також супроводжують жінку досі.

Один красномовний факт про оплату праці жінок і чоловіків в Україні: за підсумками дослідження, проведеного межах проекту ООН Жінки «Гендерна рівність у центрі реформ, миру та безпеки», найбільший розрив між зарплатами жінок і чоловіків – у Донецькій області (35 %), а найменший – на Закарпатті (15,3 %). Такі дані містяться в гендерних профілях 24 областей України та м. Києва (окупованого Криму дослідження не охоплює) [13].

З чого ж починається дискримінація жінок? Здавалося б, одна з яскравих рис сьогодення – практично необмежена кількість можливостей для жінок: доступ до інформації про захист власних прав, поглиблення/здобуття знань щодо залученості жінок до низки важливих для держави процесів, спілкування з провідними фахівцями/фахівчинями, експертами/експертками з питань гендерної рівності та інклюзивності тощо. Дійсно, можливостей для розвитку чимало. Але чи всі жінки можуть ними скористатися?

За «Вікіпедією», політика – це цілеспрямована діяльність, пов'язана з ухваленням відповідальних рішень у галузі взаємовідносин між різними суспільними групами, державами й народами, пов'язана з боротьбою за здобуття або утримання державної влади, як знаряддя регулювання і формування цих стосунків. Загалом це те, чим займаються жінки протягом довгих сторіч: коли не було права голосу, виборчого права, права розпоряджатися власним життям

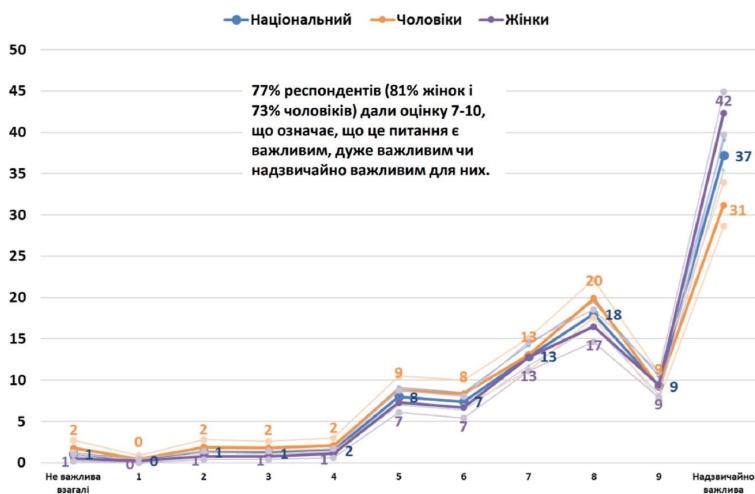
і ухвалювати відповідальні рішення незалежно від чоловіків. Згадаймо величезні маєтки, штати слуг, домогосподарства, і все це керувалося ніби саме по собі, а жінка нібито мала лише одну справу: залишатися ніжним, тендітним створінням, незнайомим з реальним життям.

Час диктував виклики та вимоги, і жінка вийшла з кухні, дитячої кімнати, вітальні, де вона виконувала лише роль господині та прикраси чоловіка. Може здатися, що в цих словах авторка тексту заклала певну іронію, але ж ні; тут об'єктивно немає навіть незначного перебільшення. Отже, так чи інакше, політика та громадянське суспільство дістали нарешті й жіночі голоси.

У липні 2018 року Офіс Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Іванни Климпуш-Цинцадзе провів національне опитування з питань рівності між чоловіками та жінками в Україні [17].

За підсумками: 77 % респондентів (81 % жінок і 73 % чоловіків) дали оцінку 7-10, що означає, що це питання важливе, дуже важливе чи надзвичайно важливе для них. Це добра ознака, бо рівність прав можливо реалізувати лише за умови прагнення громадян спільними зусиллями забезпечити дотримання прав і свобод для всіх громадян України.

Наскільки важливою, якщо важливою взагалі, є рівність чоловіків і жінок для Вас? (q44)

Ці дослідження – невелика частка багатьох моніторингів та соціологічних опитувань, які регулярно проводяться з метою поглиблення розуміння реального стану речей стосовно дотримання ґендерної рівності. Очевидно, що Україна робить великі кроки в напрямку не задекларованої, «протокольної», а реальної рівності. Але разом із тим залишаються проблеми, які потрібно розв'язувати вже зараз.

Варто надихатися й іноземними прикладами. Так, Урсула фон дер Ляєн, яку обрано головою Європейської комісії, заявила про те, що вона прагне, щоб разом з нею до складу Європейської комісії увійшло 13 комісарок ЄС (при цьому комісарів наразі 14). Це небачена досі кількість жінок у Комісії.

Одним з найважливіших кроків на шляху дотримання ґендерної рівності та протидії дискримінації жінок в Україні стало створення посади Уповноваженої з питань ґендерної політики: 2017 року уряд ухвалив відповідну постанову.

«Жінки мають брати участь у управлінні державою, оскільки вони, як і чоловіки, мають всі права саме як громадянки країни. І це є найважливішим аргументом на підтримку тези щодо просування жінок у політичній сфері», – у червні цього року зазначила у своєму виступі під час роботи «Українського жіночого конгресу» урядова уповноважена з питань ґендерної політики Катерина Левченко [14].

Насправді це найлаконічніше висловлення масштабного спектру проблем, з якими стикається українське жіноцтво. З одного боку, жінки насправді уособлюють половину населення України, і мають повне право впливати на всі процеси, що відбуваються в нашій державі. З іншого боку, в конфронтацію з логікою заходять штучні соціальні, суспільні ролі, які сторіччями накреслювалися жінкам: «берегиня», «матір», «слухняна жінка», «скромна жінка» тощо. Наприклад, очевидно, що слова «декретна відпустка» аж ніяк не асоціюється з чоловіками. А тим часом не одна українська «working mama» буде успішною кар'єру, попри стереотипи та перешкоди.

Ще один крок у напрямку дотримання рівності прав українців та українок – вдосконалення вітчизняної законодавчої бази. Наприклад, у вересні 2019 року Катерина Левченко повідомила: «Працюємо з ініціативною групою Платформи «Рівні права та можливості». Із запланованого – розробка законопроекту, яким встановлювалася відповідальність за дискримінацію, законодавство про відпустки, квотування в виборчому законодавстві, підготовка до ратифікації конвенцій МОП, приведення у відповідність до міжнародних норм кримінального законодавства щодо криміналізації клієнтів дітей, що втягнуті у заняття проституцією тощо» [15].

Представленість українських жінок у медіа

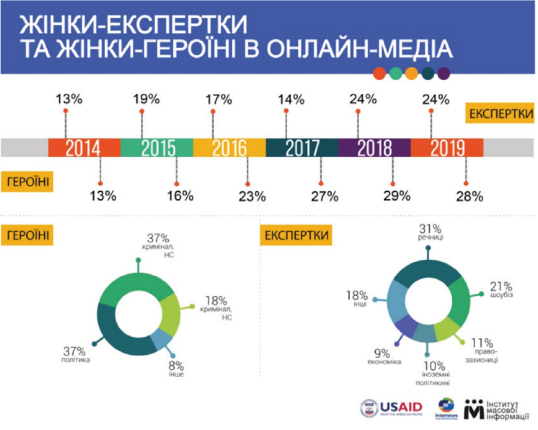
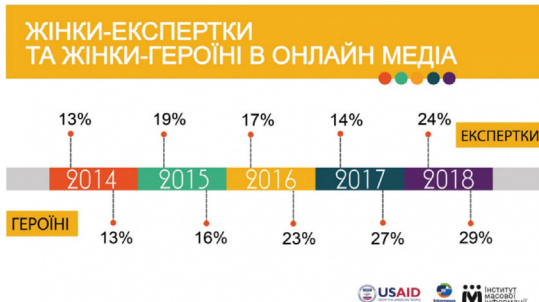
Перш ніж знайомитися зі статистичними даними щодо представленості жінок у вітчизняних медіа, потрібно усвідомити, що захист прав жінок і протидія дискримінації на пострадянському просторі передусім означають, так би мови-

ти, перебудову свідомості, змінення сприйняття ролі жінки в сучасному світі. Простіше кажучи, ці питання для України ще досить нові.

За даними ГО «Інститут масової інформації» («ІМІ»), з 2014 до 2018 року кількість згадувань жінок в онлайн-медіа значно зросла [16].

«Кількість згадок про жінок в українських інтернет-ЗМІ зросла майже вдвічі за останні 4 роки, з 13 % у 2014 році до 29 % у 2018 році. Такими є результати дослідження гендерного балансу в 10-ти онлайн-ЗМІ, яке було проведено експертами ІМІ в лютому 2018 року. В середньому в 29 % проаналізованих новинах жінки були героїнями матеріалів і в 24 % новинах виступали експертками», – йдеться в повідомленні.

Тим часом варто враховувати, що серед інформаційних приводів для матеріалів, де фігурують жінки, є не лише позитивні: на жаль, трапляються випадки дискримінації, зокрема ейджизм та об'єктивація жіночого тіла. Крім того, ріст згадувань жінок в онлайн-матеріалах був ситуативний, і переважно пов'язаний з участю жінок у зимових Олімпійських іграх, а також активністю жінок-політикинь.

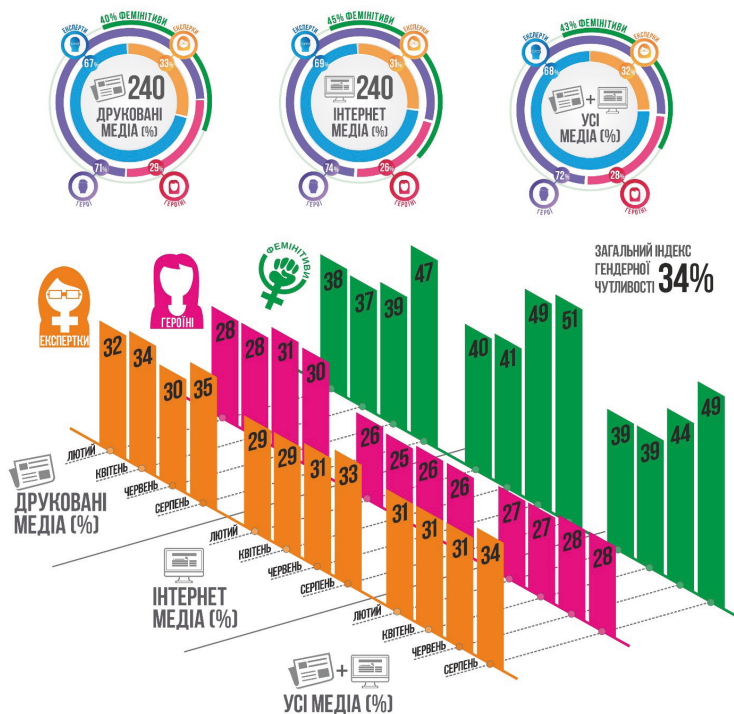
Цьогорічне дослідження «ІМІ», проведене в лютому, свідчить про те, що «три топ-теми, в яких фігурують жінки в українських онлайн-ЗМІ, – це політика, шоу-бізнес і кримінал». За результатами дослідження, з'ясувалося, що на ці три топ-теми загалом припадають 92 % всіх згадок про жінок.

«За підсумками моніторингу, жінки-героїні присутні в онлайн-новинах майже втричі менше, ніж чоловіки, – в середньому у 28 % матеріалів. Експертки коментують лише кожен четвертий матеріал – 24 %, відповідно, чоловіки виступають в ролі експертів учетверо більше», – йдеться в повідомленні на сайті ГО «Інститут масової інформації».

Експертки коментують лише кожен четвертий матеріал – 24 %, відповідно, чоловіки виступають в ролі експертів учетверо більше», – йдеться в повідомленні на сайті ГО «Інститут масової інформації».

За даними моніторингу 240 друкованих і 240 інтернет-видань, що провели Волинський пресклуб у партнерстві з Гендерним центром Волині та Незалежною громадською мережею пресклубів України у 24 областях, індекс гендерної чутливості регіональних медіа у 2019 році становив 34 %, що на 7 % вище, ніж у 2017 році (27 %).

ГЕНДЕРНА ЧУТЛИВІСТЬ РЕГІОНАЛЬНИХ МЕДІА | 2019 Р.

Зауважується, що індекс сформовано на основі відсоткових даних про кількість експерток/експертів, героїнь/героїв і фемінітивів у матеріалах регіональних медіа; для аналізу взято по 5 друкованих та 5 інтернет-видань у кожній із 24 областей України.

Рекомендації журналістам: не нашкодь

Почнімо з питання про те, який образ української жінки, якою її уявляє суспільство? Питання складне, бо справжнє обличчя живої, а не зліпленої зі стереотипів жінки лише починає проступати крізь образ «берегині». Сучасний світ з його шаленим ритмом, де жінки давно, хоча й не без бою, зайняли певну нішу, все ще, на жаль, доволі часто толерує випадки стигматизації та дискримінації жінок.

Мабуть, важко сперечатися з тим, що образ сучасної українки, особливо на тлі доволі бурхливого виборчого процесу в Україні, формують насамперед медіа. Щодня, гортаючи стрічку новин, ми бачимо повідомлення, які щонайменше відверто ображають жінку. Мета мого тексту – не звинуватити колег у недостатній кваліфікації, а привернути увагу до проявів некоректності, а деколи й ворожості до жінок. У таких матеріалах (через призму дискримінації за ознакою статі) можуть піддаватися сумнівам компетентність жінки/жінок, обговорюватися її/їхня зовнішність або навіть розумові здібності тощо.

Насправді, професійна відповідальність прямо пов'язана з відповідальністю особою. Якщо журналісти/журналістки працюють за стандартами журналістики, вони просто не можуть створити матеріалів, які порушують етику, дискримінують жінок чи толерують насильство проти жінок.

На мою думку, помічниками журналіста/журналістки залишаються журналістські стандарти, а також:

- оцінка доцільності створення того чи іншого матеріалу/сюжету, його значення та змісту;
- фактчекінг;
- верифікація даних;
- Кодекс етики українського журналіста.

Нова, європейська, сильна Україна не може відбутися без дотримання рівності прав чоловіків і жінок, громадян і громадян. Роль медіа в цьому процесі: протидіяти будь-яким проявам дискримінації та розпалюванню ненависті та ворожнечі в українському суспільстві шляхом дотримання журналістських стандартів, а також створення матеріалів з просвітницькою та навчальною місією.

Марина Курапцева

*незалежна журналістка, медіатренерка,
членкиня правління громадської організації «Альянс за
громадянські права»*

Джерела та корисні посилання

1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-2018-%D1%80>
2. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207
3. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_794
4. <http://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/country/ukraine/cedaw%20concluding%20observations%20ukr.pdf?la=en&vs=1036>
5. http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_669
6. http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_h11
7. http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_i27
8. http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_i28
9. <https://rm.coe.int/1680093d9e>
10. http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_507
11. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>
12. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273-2018-%D0%BF>
13. «Євроінтеграційний портал»: <https://eu-ua.org/genderni-profilii-25-oblastey-ukrayiny>
14. Сайт «Українського жіночого конгресу»
<http://womenua.today/go-to-politics/>
15. Офіційна сторінка Уповноваженої у Facebook:
[https://www.facebook.com/GovernmentCommissionerforGenderPolicy/posts/2463039700642711?__xts__\[0\]=68.ARC-gizt86_H9nE_crLc6KIdjzZVKMxBqeiqIgHeKBP7AbwH83tAAkO-4LI5DoPSjDdTbdczDuwX9GIHWj-d9MS0S6-_v7-RxVj5FwcsUKPeq5hLei_oeM6ROeG7qdeYxAvEuBD_zp4pvzWDMGZ2lZeXUGiQh-8vBSaADEw4o0Tzk3GPu1UEpU50Ptdw36oOhMPbSh_CDWN5I4M98419sGNetnAEhp9nvnNrZUI0EWIEstT65NnlCingEdJM2QgNjxodoQejES5djsaalLuVcqX-R38G6rABeE1u30UCJsmQ1NZnouu4uAZPyTUbX-0JFBAD1Hj5YBy0gapGTOfAtBE&__tn__=-R](https://www.facebook.com/GovernmentCommissionerforGenderPolicy/posts/2463039700642711?__xts__[0]=68.ARC-gizt86_H9nE_crLc6KIdjzZVKMxBqeiqIgHeKBP7AbwH83tAAkO-4LI5DoPSjDdTbdczDuwX9GIHWj-d9MS0S6-_v7-RxVj5FwcsUKPeq5hLei_oeM6ROeG7qdeYxAvEuBD_zp4pvzWDMGZ2lZeXUGiQh-8vBSaADEw4o0Tzk3GPu1UEpU50Ptdw36oOhMPbSh_CDWN5I4M98419sGNetnAEhp9nvnNrZUI0EWIEstT65NnlCingEdJM2QgNjxodoQejES5djsaalLuVcqX-R38G6rABeE1u30UCJsmQ1NZnouu4uAZPyTUbX-0JFBAD1Hj5YBy0gapGTOfAtBE&__tn__=-R)
16. Сайт ГО «Інститут масової інформації»: <https://imi.org.ua/>
17. У липні 2018 року Офіс Віце-прем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Іванни Климпуш-Цинцадзе провів національне опитування з питань рівності між чоловіками та жінками в Україні. Результати опитування було оприлюднено на Урядовому порталі: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/ivanna-klimpush-cincadze-prezentovala-rezultati-pershogo-nacionalnogo-opituvannya-shchodo-rivnosti-cholovikiv-ta-zhinok>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ЯК ОСНОВА РЕПРЕЗЕНТАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ

Вступ

Станом на 27 серпня 2019 року, за інформацією [1] Міністерства соціальної політики, в Україні взято на облік 1 402 869 переселенців з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей та АР Крим. Для порівняння: станом на 27 серпня 2018 р. в Україні були зареєстровані 1 518 283 переселенці [2].

Серед загальної кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) – майже 50 тисяч осіб з інвалідністю (станом на вересень 2018, відповідно до даних сайту Міністерства соціальної політики) [3].

За даними Звіту національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами [4] (березень 2019), 60 % зареєстрованих внутрішньо переміщених осіб переїхали зі свого попереднього проживання в Донецькій області, 37 % – в Луганській, 3 % – з Автономної Республіки Крим. Половина зареєстрованих ВПО постійно проживають на підконтрольній українській владі території Донецької та Луганської областей. Найбільше ВПО зареєстровано в Донецькій (486 336), Луганській (270 047) областях, у Києві (145 677) та Київській області (55 835), Харківській (128 231), Дніпропетровській (68 271) та Запорізькій областях (54 199).

Найпоширеніші проблеми переселенців, як зазначено у Звіті, – бракує власного житла і не вистачає грошей. На ці проблеми вказали відповідно 37 % і 19 % респондентів. Також внутрішніх переселенців турбує неможливість повернутися до попереднього місця проживання (8%), оплата комунальних послуг (7 %), оплата житла (5 %), умови проживання (4 %).

Як бачимо, порушення виборчих прав не стоїть у переліку проблем, на які вказують самі переселенці. Але чи означає це, що ВПО користуються виборчими правами нарівні з іншими громадянами? Безумовно, що ні.

Те, що порушення виборчих прав не належить до головних питань, які хвилюють внутрішніх переселенців, можна спробувати пояснити кількома причинами.

1. Пріоритетність матеріальних і житлових проблем для цієї категорії громадян.
2. Недостатня обізнаність самих переселенців у тому, як реалізувати своє виборчі права та в яких випадках вони порушуються.
3. Проблема порушення виборчих прав «прив'язана» в часі до виборчої кампанії, у міжвиборчий період ця тема не перебуває в фокусі уваги більшості медіа.

Нормативно-правове забезпечення виборчого права ВПО

Станом на жовтень 2019 р. реалізувати своє виборче право внутрішньо переміщені особи можуть лише частково: на президентських виборах і на парламентських – у голосуванні в багатомандатному виборчому окрузі. Для цього переселенці мають пройти процедуру тимчасової зміни місця голосування без зміни виборчої адреси [5].

Статтею 8 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» [6] передбачено, що внутрішньо переміщена особа реалізує своє право голосу, зокрема, на виборах народних депутатів України шляхом зміни місця голосування без зміни виборчої адреси відповідно до частини третьою статті 7 Закону України «Про Державний реєстр виборців», згідно з якою за мотивованим зверненням виборця, який має право голосу на цих виборах, орган ведення Державного реєстру виборців (далі – орган ведення Реєстру) може тимчасово (на період їх проведення) змінити виборцю місце голосування (виборчу дільницю) без зміни його виборчої адреси. Таке звернення подається до органу ведення Реєстру за місцезнаходженням зазначеної виборцем виборчої дільниці або за виборчою адресою не пізніше ніж за п'ять днів до дня голосування.

У заяві виборцю необхідно зазначити номер дільниці чи адресу, за якою він бажає проголосувати. Під час подачі документів потрібно пред'явити паспорт громадянина України або тимчасове посвідчення громадянина України. Військовослужбовці можуть скористатись посвідченням військового або ж військовим квитком. Варто зауважити, що за законом «Про Державний реєстр виборців» звернення виборця про тимчасову зміну місця голосування повинне бути мотивованим. Мотивація тимчасової зміни місця голосування зазначається лише у заяві виборця. Виборці, які є переселенцями з анексованого Криму та окупованих територій Донецької і Луганської областей, не підтверджують необхідність зміни місця голосування додатковими документами: таким підтвердженням є постійна реєстрація на окупованій території.

Тимчасова зміна місця голосування без зміни виборчої адреси забезпечує внесення виборця до списку виборців на відповідній виборчій дільниці одноразово – на день голосування (на конкретну дату) і підтверджується посвідченням за формою, встановленою Центральною виборчою комісією, яке видається виборцю.

Тобто в разі призначення повторного голосування виборцям, які перебуватимуть не за своєю виборчою адресою та бажатимуть проголосувати, потрібно повторно звернутися до відповідного органу ведення Державного реєстру виборців щодо тимчасової зміни місця голосування вже на дату проведення повторного голосування.

Громадянин України, якому тимчасово змінено місце голосування (без зміни виборчої адреси) на іншу виборчу дільницю поза межами одномандатного

округу, до якого такий виборець віднесений на підставі відомостей Державного реєстру виборців про його виборчу адресу, має право голосу на виборах депутатів лише у загальнодержавному багатомандатному окрузі та отримує лише бюлетень для голосування у вказаному окрузі [7].

Це означає, що голосувати на парламентських виборах у мажоритарному виборчому окрузі або на місцевих виборах внутрішньо переміщені особи не можуть, навіть якщо зареєстровані як переселенці в цьому населеному пункті і мешкають там кілька років. На парламентських виборах такі громадяни отримують лише бюлетень для голосування в багатомандатному виборчому окрузі, а на місцевих виборах участі в голосуванні не беруть. Частиною третьою статті 30 Закону України «Про місцеві вибори» [8] встановлено, що положення частини третьої статті 7 Закону України «Про Державний реєстр виборців» (щодо тимчасової зміни місця голосування) на місцевих виборах не застосовується.

Поточна ситуація із забезпеченням виборчого права ВПО: реалії та основні перепони

Дискримінація плюс недостатня обізнаність призводять до низької участі у голосуванні

Вибори та участь у них — одна з ознак успішної інтеграції внутрішніх переселенців до нових громад. На запитання про інтегрованість до місцевих громад 50 % переселенців відповіла «так», ще 36 % вважає себе частково інтегрованими (дані Звіту національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами) [9]. Тобто загалом 86 % ВПО більшою чи меншою мірою прижилися на новому місці.

Про дискримінацію або несправедливе ставлення до себе повідомили 7 % учасників дослідження. Цей показник знизився з березня 2017 по березень 2019-го з 18 до 7 %. Найчастіше, за свідченням самих переселенців, дискримінацію вони відчують у сферах охорони здоров'я, зайнятості, житла, взаємодії з місцевим населенням, отриманні адміністративних послуг.

Щодо виборчої сфери, то тут поєднуються дискримінація внутрішньо переміщених осіб, які позбавлені права голосу на місцевих виборах та в мажоритарних округах, із недостатньою обізнаністю переселенців зі своїми виборчими правами.

Наприклад, за даними Звіту національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами, в березні 2019 р. найпоширеніша причина, з якої ВЧПО не мали наміру голосувати на наступних президентських і парламентських виборах, — те, що вони не вірять у вибори та не довіряють владі (37 %). Крім того, 16 % повідомили, що вони ніколи не цікавилися виборами, а ще 15 % заявили, що вони як ВПО не мають права голосу.

Іншими згадуваними причинами були брак інформації про процедуру голосування на місці переміщення (13 %), відсутність кандидатів, за яких можна було б

проголосувати (10 %), брак часу (3 %), релігійні міркування (1 %) та «інші причини» (3 %), ще 2 % не відповіли на це запитання.

Хоча в моніторингу за березень 2019 р. недовіра до виборів і брак інтересу очолили список причин не голосувати на наступних президентських і парламентських виборах, у попередньому моніторингу (грудень 2018 р.) основною причиною стало переконання, що ВПО не мають права голосувати в місці переміщення.

У березні 2019 р. майже половина ВПО (44 %) не знали, як голосувати в їхньому нинішньому місці проживання, тоді як половина ВПО (50 %) повідомили, що обізнані з процедурою голосування в місці переміщення. Ще 6 % не відповіли на це запитання. Рівень обізнаності значно збільшився проти попереднього тримісячного періоду, де тільки 29 % ВПО заявили про обізнаність із процедурою голосування при переміщенні, а 63 % не знали про неї.

На думку експертів Міжнародної організації з міграції [10], дані демонструють зв'язок між наміром голосувати та знанням процедури. Якщо порівняти з усіма респондентами, які повідомили про свої наміри голосувати на наступних президентських і парламентських виборах, ВПО, що заявили про знання процедури голосування, частіше висловлювали намір голосувати. Наприклад, серед ВПО, які стверджували, що обізнані з процедурою голосування, 72 % повідомили про намір голосувати, проти 18 % ВПО, які заявили, що не знайомі з процедурою голосування.

Генеральний директор Комітету виборців України Олексій Кошель напередодні президентських виборів 31 березня 2019 р. заявляв [11], що лише кожен четвертий переселенець знає, як узяти участь у голосуванні. Також експерт акцентував увагу на перешкодах, які виникають у мешканців непідконтрольних українському урядові територій в реалізації виборчого права.

Більшість українців – за надання переселенцям виборчих прав у цілому обсязі

Результати Загальнонаціонального опитування за результатами президентських виборів в Україні (Ukraine Post-Presidential National Survey) [12], проведеного Міжнародною фундацією виборчих систем (IFES) в Україні, свідчать про підтримку політичної участі внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в українській політиці.

«Загалом 71 % згодні й 19 % переважно згодні, що ВПО, які живуть у новій громаді, повинні мати можливість брати участь як виборці на місцевих виборах за місцем свого проживання. 66 % згодні і 22 % переважно згодні, що ВПО у своїй громаді повинні брати участь у розв'язанні питань, які впливають на їхні нові громади, наприклад у громадських слуханнях. Хоча підтримка доволі висока в усіх регіонах України, найвищий показник підтримки лишається у східних і південних частинах країни, які найближчі до окупованих територій Донецької й Луганської областей і мають найбільшу кількість ВПО», – зазначають автори дослідження.

Кількість респондентів, які цілком згодні з тим, що внутрішньо переміщені особи повинні мати право голосувати на місцевих виборах у громадах, де вони

мешкають, зросла з 57 % (перед президентськими виборами, грудень 2018 р.) до 71 % (після президентських виборів 2019 р.). При цьому кількість тих, хто не міг відповісти на це запитання, знизилася з 10 % до 4 %. Це може свідчити про те, що виборча кампанія привернула увагу до такої важливої теми, як реалізація виборчих прав переселенців, що допомогло громадянам України чітко визначитися в цьому питанні.

Опитування проводилося з 19 травня по 1 червня 2019 року після другого туру президентських виборів 2019 року. В опитуванні взяли участь 2003 респондентів з усієї України, за винятком окупованих територій Донецької та Луганської областей, а також Автономної Республіки Крим. Результати були зважені за регіоном, віком та статтю і репрезентативні для дорослого населення України. Похибка вибірки становить $\pm 2,19$ %.

Вдосконалений механізм зміни виборчої адреси важливий не лише для ВПО, а й для трудових мігрантів

Дати можливість переселенцям голосувати на місцевих виборах і за кандидатів у мажоритарних округах покликаний законопроект №6240 «Про виборчі права ВПО та інших мобільних всередині країни громадян» [13], зареєстрований ще 2016 р. Документ пропонує механізм зміни виборчої адреси без зміни реєстрації місця проживання і забезпечує участь внутрішньо переміщених осіб і мобільних всередині країни громадян (насамперед трудових мігрантів) на всіх видах виборів.

Підтримати законопроект народних депутатів закликали [14] громадські організації, а також місцеві ради Ужгорода, Вінниці, Маріуполя, Кривого Рогу, Херсона, Коростеня, Добропілля, Харкова, Білгород-Дністровського, Шосткинського району та Запорізької області. Однак у парламенті забракло достатньої кількості голосів для ухвалення відповідного закону.

До проекту поданого у липні 2019 р. Виборчого кодексу [15] не внесено норм, які б забезпечили рівні виборчі права для переселенців. Як відомо, у вересні 2019 р. Президент України Володимир Зеленський наклав вето на проект Виборчого Кодексу, повернувши його до Верховної Ради з низкою зауважень, зокрема через те, що в ньому немає достатнього механізму забезпечення реалізації виборчих прав окремими категоріями осіб.

«Кодекс не містить реальних механізмів, які б на постійній основі (не лише шляхом тимчасової зміни місця голосування на період відповідного виборчого процесу) забезпечували можливість реалізації внутрішньо переміщеними особами свого виборчого права на загальнонаціональних та місцевих виборах, зокрема шляхом визначення підстав та порядку зміни такими виборцями виборчої адреси», – йдеться в пояснювальній записці Президента [16].

Такі зауваження дозволяють припустити, що новий склад парламенту, де більшість має пропрезидентська партія «Слуга народу», прислухається до зауважень і піде назустріч потребам ВПО.

Роль медіа як майданчика для комунікацій та сприяння позитивним зрушенням

На думку [17] спільноти ВПО, найефективніші канали інформування суспільства про проблеми, з якими вони стикаються, є такі:

- повідомлення про них медіа (42 %),
- спілкування з місцевими органами влади (38 %),
- спілкування з центральними органами влади (37 %),
- спілкування з міжнародними організаціями та міжнародними неурядовими організаціями (36 %),
- спілкування з неурядовими організаціями (30 %).

Отже, саме медіа – той майданчик для комунікацій і канал поширення інформації, якому найбільше довіряють переселенці і який вони вважають найнадійнішим та найефективнішим, зокрема у висвітленні питання реалізації виборчих прав ВПО.

Протягом 2019 р. внутрішньо переміщені особи, які бажали взяти участь у президентських і позачергових парламентських виборах, повинні були подати заяву на тимчасову зміну адреси для голосування тричі: перед першим туром президентських виборів 31 березня; перед другим туром 21 квітня і перед позачерговими виборами народних депутатів України 21 липня.

Найбільша активність спостерігалася в період президентських виборів, коли під час першого і другого турів змінили адресу для голосування, відповідно, 315 725 та 325 604 громадян. Переселенці серед них становлять меншість. За даними [18] Державного реєстру виборців, у другому турі президентських виборів проголосували 76 тисяч осіб, зареєстрованих на окупованих територіях, – менше ніж 6 % загальної кількості ВПО.

У цей період медіа роз'яснювали [19] процедуру тимчасової зміни адреси, зокрема для мешканців [20] окупованих територій. А штаб кандидата в президенти Володимира Зеленського навіть поширив спеціально зняте відео, адресоване внутрішньо переміщеним особам.

У публікаціях і відеосюжетах журналісти окреслили основні проблеми, які перешкоджали реалізації виборчого права ВПО:

1. Черги у відділах Державного реєстру виборців через велику кількість охочих змінити адресу голосування.
2. Великі витрати на проїзд та незручний графік роботи відділів Держреєстру, особливо для мешканців окупованих територій, яким потрібно багато часу для перетину контрольних пунктів в'їзду-виїзду і які не встигали до закриття установ.
3. Не було прізвищ значної частки переселенців у Державному реєстрі виборців: наприклад, переселенців, яким виповнилося 18 років після 2014 року і які отримали ID-картку без занесеного місця проживання, або студентів, які закінчили виші і не могли повернутися додому на окуповану територію.
4. Необхідність змінювати місце голосування перед кожним туром виборів.

5. Неможливість для представників маломобільних груп виборців доручити іншій особі подати заяву про зміну місця голосування: заяву подають лише особисто.

6. Неможливість дистанційного подання заяви, завіреної електронним підписом.

«Люди обурені, тому що вони проживають у цих громадах уже 5 років, дехто вперше змінював місце голосування ще на парламентських виборах 2014 року. Це електорат, якого "не помічають", хоча це щонайменше 4 % виборців», – зазначала [21] виконавча директорка громадської організації «Громадський холдинг "Група впливу" Тетяна Дурнева на пресконференції в Києві в липні 2019 р.

Висвітлення проблеми в медіа: знеособлення та стереотипи

Матеріали, присвячені голосуванню переселенців і мешканців окупованих територій на президентських і позачергових парламентських виборах, можна умовно розділити на три групи.

1. Інтерв'ю та етери з експертами: представниками Центральної виборчої комісії, Державного реєстру виборців, правозахисниками, активістами громадських організацій.

2. Репортажі та інші матеріали, побудовані на особистих враженнях автора чи авторів про перебіг голосування чи підготування до нього.

3. Життєві історії, де головним героєм виступає переселенець чи переселенка.

Матеріалам першої групи притаманні фаховий аналіз, практична спрямованість і висока обізнаність експертів з темою. І це – велика перевага цієї категорії матеріалів, підготовлених у жанрі роз'яснювальної чи адвокаційної журналістики. Проте публікаціям та етерам бракує елементів оповідання, які повинні давати матеріали другої і третьої груп.

Разом з тим репортажів і життєвих історій про життя переселенців та реалізацію ними виборчих прав виявилось набагато менше, ніж матеріалів за участю експертів. Тому в аудиторії може скластися хибне враження про те, що тема цікава насамперед громадським організаціям, окремим політикам чи представникам виборчих комісій. Самих переселенців журналісти цитують у кілька разів рідше, хоча пряма мова ВПО могла б створити повноцінну картину ситуації.

Вдалий приклад висвітлення теми – приміром, публікація на сайті газети «Галичина» [22] (Івано-Франківськ) «(Не)Переселенець із Донецька: Таких, як я, там називали "бандерами"» (19 березня 2019 р.) Герой публікації, екс-донецчанин Олександр докладно розповідає про пережите ним і його родиною, наводячи приклади порушення прав переселенців, зокрема виборчих. «Я є громадянин України, але не можу брати участь у місцевих виборах, відповідно й виставляти свою кандидатуру. Хіба це не певне ущемлення прав людини?» – цитує героя публікації видання «Галичина».

У публікації «Як Краматорськ приймає переселенців» [23] («Дзеркало тижня», 11 січня 2019 р.) вдало збалансовані пряма мова самих переселенців та коментарі експертів і чиновників, а тема порушення виборчих прав висвітлюється нарівні з іншими проблемами цієї категорії громадян. Автор цитує переселенку з Ясинуватої Оксану Муравльову, яка незадоволена тим, що вони з чоловіком не мають права голосу на місцевих виборах: «Я і мій чоловік навіть подавали до суду. Він родом із Краматорська, 18 років тому виїхав з міста, а в 2014-му знову повернувся сюди. Було образливо, коли ми не могли обирати мера міста».

В публікації «Переселенці: без права голоса в правовом государстве?!» [24] («Знамя Индустрии», Костянтинівка Донецької обл., 28 березня 2018 р.) авторка Марина Пухир наводить показовий приклад, коли переселенець Станіслав Коваль став депутатом Іллінської ОТГ, де він мешкає, але не міг проголосувати на місцевих виборах. Такий аргумент свідчить, що внутрішньо переміщені особи здебільшого успішно інтегровані в приймальних громадах, користуються повагою їхніх членів і заслужили на те, щоб користуватися всіма громадянськими правами.

«Бі-Бі-Сі Україна» — одне з небагатьох медіа, хто надав слово мешканцям окупованих територій, які брали участь у голосуванні на президентських виборах. Герої публікації «Вибори 2019: як голосували люди з Криму і Донбасу» [25] розповіли про труднощі, з якими вони діставалися до мирної території, а також про те, чому іншим співгромадянам на окупованій території такі подорожі недоступні.

В більшості матеріалів журналісти використовують нейтральну лексику та нейтральний контекст. Але є й приклади вживання «мови ворожнечі» стосовно переселенців чи мешканців окупованих територій, а також приклади ретрансляції упереджень і стереотипів стосовно мешканців певного регіону.

«Мешканці окупованих територій масово реєструються на вибори на підконтрольній території України», — під таким заголовком 8 лютого 2019 р. з'явилася новина [26] на сайті texty.org.ua. «Міністр внутрішніх справ Арсен Аваков вважає, що органи реєстрації та правоохоронці мають бути дуже уважними і з'ясувати причини "поширеного інтересу людей з окупованих територій до голосування"», — зазначає видання. В цьому випадку журналісти фактично ретранслюють і посилюють упередженість стосовно громадян, які цілком законним способом змінюють адресу голосування.

Ефект посилюється коментарями користувачів під новиною. «Буде весело, коли нам виберуть президента люди з окупованих територій, бо ми тупо не підемо на вибори». «Ввечері вбивати, вранці — голосувати. В якій ще країні світу може бути такий маразм, як не в Україні? На 2–3 дні в час голосування необхідно просто закрити КПП для попередження провокацій». «Они не должны решать судьбу Украины ни в коем случае, многие из них это враги и диверсанты, которые должны были быть лишены гражданства Украины ещё 3–4 года назад».

Така тональність публікації і такі коментарі неприпустимі в медіа, що позиціонує себе як якісне.

Якщо звертати увагу на заголовок на сайті видання «Новое время» від 29 серпня 2018 р., «Право голосу для переселенців з Донбасу. Які настрої щодо цього панують у суспільстві» [27], можна припустити, що йтиметься про голосування ВПО. І справді, в частині матеріалу пояснюється, чому переселенці не можуть голосувати на місцевих виборах і що абсолютна більшість українців (85%) схвалили б надання права голосу переселенцям на таких виборах. Однак як головні думки в тексті виділені тези, які не мають стосунку до заголовка: «Більшість українців проти амністії тих, хто брав участь у війні на Донбасі» та «Кожен 5-й мешканець Донбасу вважає, що центральна влада повинна призначати органи місцевої влади». У читача, який перегляне лише заголовок і виноски, складеться враження, нібито мешканці певного регіону скоїли тяжкі правопорушення, за що варто обмежити право голосу для всіх вихідців із цього регіону.

Трапляються випадки неточностей, як-от у матеріалі «3 окопів – на дільниці» [28] (Інтернет-видання «Цензор», 21 липня 2019 р.)

«У селі Первомайське, що межує з селищем Пісками, відкриті дві дільниці. Одна – в місцевій школі, друга – в будівлі місцевого будинку культури. Тут мають можливість голосувати переселенці з селища Піски, місцеві жителі та військові. Останні отримують на руки тільки один бюлетень зі списками партій. За кандидатів-мажоритарників вони не голосують», – пише автор публікації. Оприлюднений ним факт, начебто один бюлетень отримують на руки лише військові, не відповідає дійсності: адже переселенці також позбавлені права голосу за кандидатів-мажоритарників. Очевидно, що журналіст зосередився на тому, як голосували військові, але не поцікавився, як проходило голосування переселенців.

Рекомендації

1. Висвітлювати проблему через людину, її конкретну історію та думки. Надавати слово самим переселенцям, а не чиновникам, які розповідатимуть про переселенців. Порада може видаватися загальною для всіх тем, але в цьому разі **наявність у матеріалах конкретних героїв – переселенців чи мешканців окупованих територій – не лише призводить до неповного висвітлення, а й до знеособлення цілої категорії громадян.** Так підтримуються негативні стереотипи щодо цих виборців: «сепаратисти», «не патріоти», «кликали "русский мир"» тощо.

2. Аналіз публікацій свідчить, що **більшість онлайн-медіа інформують про внутрішньо переміщених осіб як про людей, що їм допомагають (державна чи благодійники), які потребують опіки чи особливої допомоги. Це формує образ жертви**, людини, нездатної самостійно впоратися з життєвими проблемами. Насправді життя переселенців має більше аспектів, а прикладів, коли ВПО без

сторонньої допомоги починали життя на новому місці й досягли успіху, достатньо. Тому варто звертати увагу на зміни, які відбулися за п'ять років у житті цих людей, на досягнення та нові виклики, які з'явилися.

3. «Як вас представити?». Це запитання раджу ставити на початку розмови з переселенцем – героєм вашого матеріалу. **Часто люди, які адаптувалися в нових громадах, прагнуть позбутися зайвої згадки про статус ВПО, бо почуваються місцевими мешканцями. Саме тому ці громадяни гостро реагують на обмеження своїх виборчих прав.**

4. Ознайомитися з результатами досліджень про політичні уподобання переселенців: дослідження засвідчують, що палітра симпатій ВПО різноманітна і залежить від теперішнього місця проживання. **Упередження, нібито переселенці симпатизують одній політичній силі, не мають підстав.**

5. Під час підготування публікацій про виборчі права ВПО доцільно контактувати з експертами або використовувати матеріали відомих правозахисних організацій, які спеціалізуються на цій темі:

Громадський холдинг «Група впливу»

Центр прав людини «ZMINA»

«Право на захист»

«Восток SOS»

«Донбас SOS»

«Крим SOS»

6. **Уникати ретрансляції дискримінаційних висловлювань стосовно переселенців і мешканців окупованих територій.** Якщо автор висловлювання – високопосадовець і ньюзмейкер (як-от міністр чи депутат), а цитування неможливо уникнути чи висловлювання пролунало в прямому етері, варто збалансувати інформацію коментарем ведучого етеру чи послатися на статистику.

7. Доцільно звертати увагу на те, які переваги дістали приймальні громади після переїзду туди мешканців Донбасу і Криму, які позитивні зрушення відбулися: розвиток бізнесу, зміцнення закладів освіти і медицини, збільшення податкових надходжень тощо.

8. **Більшість переселенців хотіли б не особливого ставлення до себе з боку держави, а рівних прав разом з іншими громадянами України.** Надання виборчих прав ВПО та мешканцям окупованих територій у цілому обсязі – це не виняток, не заслуга певного політика чи політиків, а відновлення справедливості.

Ліна Куц,

*перша секретар Національної спілки журналістів України,
експертка у висвітленні питань міграції.*

Список джерел та корисних посилань

1. Міністерство соціальної політики. Офіційний веб-портал.
<https://www.msp.gov.ua/news/17509.html>
2. Міністерство соціальної політики. Офіційний веб-портал.
<https://www.msp.gov.ua/news/15786.html>
3. Міністерство соціальної політики. Офіційний веб-портал.
<https://www.msp.gov.ua/news/15904.html>
4. Звіт Національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами.
Березень 2019 р.
http://ukraine.iom.int/sites/default/files/nms_round_13_ukrainian.pdf
5. Державний реєстр виборців. Офіційний веб-сайт. Тимчасова зміна місця голосування без зміни виборчої адреси.
https://www.dr.v.gov.ua/ords/portal!/cm_core.cm_index?option=ext_static_page&ppg_id=108&pmn_id=154
6. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб».
<https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
7. Державний реєстр виборців. Офіційний веб-сайт.
https://www.dr.v.gov.ua/ords/portal!/cm_core.cm_index?option=ext_static_page&ppg_id=108&pmn_id=154
8. Закон України «Про місцеві вибори»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19>
9. Звіт Національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами.
Березень 2019 р.
http://ukraine.iom.int/sites/default/files/nms_round_13_ukrainian.pdf
10. Звіт Національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами.
Грудень 2018 р.
http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_12_ukr_screen.pdf
11. Лише чверть переселенців знає, як змінити виборчу адресу – КВУ. Укрінформ, 6 лютого 2019 р.
<https://www.ukrinform.ua/rubric-elections/2634974-lise-cvert-pereselenciv-znae-ak-zminiti-viborcua-adresu-kvu.html>
12. Загальнонаціональне опитування за результатами президентських виборів в Україні (Ukraine Post-Presidential National Survey). Липень 2019 р.
<https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2019/07/IFES-Ukraine-Post-Presidential-Survey-Final-Presentation.pdf?>
13. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України (щодо виборчих прав внутрішньо переміщених осіб та інших мобільних всередині країни громадян). Верховна Рада України. Офіційний веб-портал.
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61425
14. Раду просять ухвалити законопроект про виборчі права переселенців.
Укрінформ, 24 січня 2019 р.
<https://www.ukrinform.ua/rubric-elections/2626131-radu-prosat-uhvaliti-zakonoproekt-pro-viborci-prava-pereselenciv.html>
15. Пропозиції Президента до Виборчого кодексу України. Верховна Рада України. Офіційний веб-портал.
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66849
16. Там же.
17. Звіт Національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами.
Березень 2019 р.
http://ukraine.iom.int/sites/default/files/nms_round_13_ukrainian.pdf
18. ВПО і вибори до Верховної Ради: як проголосувати переселенцям.
Deutsche Welle, 17 червня 2019 р.

<https://www.dw.com/uk/%D0%B2%D0%BF%D0%BE-%D1%96-%D0%B2%D0%B8%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%B8-%D0%B4%D0%BE-%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%85%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D1%97-%D1%80%D0%B0%D0%B4%D0%B8-%D1%8F%D0%BA-%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%8F%D0%BC/a-49236588>

19. Як проголосувати не за місцем прописки і знайти себе у списку виборців?

Українська правда, 14 лютого 2019 р.

<http://www.pravda.com.ua/articles/2019/02/14/7206600/>

20. Я – переселенець (або живу на окупованих територіях). Як мені проголосувати на виборах? theBabel, 11 січня 2019 р.

<https://thebabel.com.ua/profit/24244-ya-pereselenec-abo-zhivu-na-okupovanih-teritoriyah-yak-meni-progolosuvati-na-viborah>

21. Близько 6% переселенців змінили місце голосування для участі у виборах – правозахисники.

Український кризовий медіа-центр, 11 липня 2019 р.

<http://uacrisis.org/ua/72654-internally-displaced-persons-rigth-to-vote>

22. (Не)Переселенець із Донецька: Таких, як я, там називали «бандерами».

Галичина, 19 березня 2019 р.

<https://galychna.if.ua/analytic/ne-pereselenets-iz-donetska-takih-yak-ya-tam-nazivali-banderami/>

23. Як Краматорськ приймає переселенців. Дзеркало тижня, 11 січня 2019 г.

https://zn.ua/SOCIUM/kak-kramatorsk-prinimaet-pereselencev-305480_.html

24. Переселенці: Без права голоса в правовом государстве?! Знамя Индустрии, 28 березня 2018 р.

https://zi.ua/news/pereselentsy-bez-prava-golosa-v-pravovom-gosudarstve_44907/

25. Вибори-2019: як голосували люди з Криму і Донбасу.

<https://www.bbc.com/ukrainian/features-47771792>

26. Мешканці окупованих територій масово реєструються на вибори на підконтрольній території України. Тексти.org.ua, 8 лютого 2019 р.

http://texty.org.ua/pg/news/textynewseditor/read/91227/Meshkanci-okupovanyh_terytorij_masovo_rejestruiutsja_na_vybohu

27. Право голосу для переселенців з Донбасу. Які настрої щодо цього панують у суспільстві.

Новое время, 29 серпня 2019 р.

<https://nv.ua/ukr/ukraine/events/pravo-holosu-dlja-pereselentsiv-z-donbasu-jaki-nastroji-shchodo-tsoho-panujut-u-suspilstvi--2491027.html>

28. З окупів на дільниці: як відбувається голосування в зоні ООС на Донбасі. Цензор.net, 27

липня 2019 р.

https://censor.net.ua/ua/news/3138708/z-okopiv_na_dilnytsi_yak_vidbuvaetsja_golosuvannya_v_zoni_oos_na_donbasi videofotoreportaj

ЛЮДИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ЇХНЬОГО ПРАВА ОБИРАТИ

Вступ

На превеликий жаль, люди з інвалідністю в Україні стикаються з великою кількістю обмежень їхніх політичних та зокрема – виборчих прав, викликаних як об'єктивними, так і суб'єктивними факторами.

До об'єктивних можна віднести брак архітектурних, технічних і фінансових можливостей у держави забезпечити повне виконання всього комплексу заходів для того, щоб люди з інвалідністю могли здійснити своє волевиявлення.

А ось до суб'єктивних причин належить спектр проблем у нашій країні, де суспільство і досі не сприймає цих людей як рівних, вважаючи їх неповноцінними, а значить і нездатними самостійно ухвалювати рішення. Такий стереотип формувався багато десятиліть, зокрема на державному та законодавчому рівнях.

Нормативно-правове забезпечення участі людей з інвалідністю у політичних та виборчих процесах в Україні

Конституція України наголошує на тому, що «усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними» (ст.21), «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» (ст.24).

Відповідно до статті 70 Конституції право голосу визнається за фізичною особою, яка досягла 18 років, тобто повноліття на день проведення виборів чи референдуму. Виняток становлять громадяни України, визнані судом недієздатними. Будь-яких інших підстав позбавлення права голосу (цензів) Основний Закон України не визнає. На відміну від дискримінаційного законодавства радянського періоду, коли в тому числі і на рівні конституції УРСР та СРСР певна частина людей позбавлялася виборчого права (як і більшість інших) на підставі наявності у них інвалідності.

Нині чинне українське законодавство за своїм змістом право голосу на виборах і референдумах досить багатогранне. Наприклад, право обирати включає не лише право голосування, а й право брати участь у передвиборній агітації, здійснювати пожертвування до особистих виборчих фондів кандидатів, бути довіреною особою кандидата, знайомитись із списком виборців тощо.

Наприклад, право громадян України брати участь у референдумах включає, поряд з правом голосування, право ініціативи у збиранні підписів під вимогою про проведення всеукраїнського референдуму; право громадян на ознайомлення зі списками і право на оскарження у зв'язку із неточностями або помилками і у списку громадян, які мають брати участь у референдумі тощо.

Крім цього, Україна взяла на себе зобов'язання перед міжнародною спільнотою, підписавши 2008 року, а 2009-го ратифікувавши такий важливий документ, як Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. У цьому акті гарантується їхня участь у політичному та суспільному житті (стаття 29): «Держави-учасниці гарантують особам з інвалідністю політичні права й можливість користуватися ними нарівні з іншими та зобов'язуються:

1) забезпечувати, щоб особи з інвалідністю могли брати ефективну й усебічну участь, прямо або через вільно обраних представників, у політичному й суспільному житті нарівні з іншими, зокрема мали право та можливість голосувати й бути обраними, зокрема шляхом:

i) забезпечення того, щоб процедури, приміщення та матеріали для голосування були підходящими, доступними та легкими для розуміння й використання;

ii) захисту права осіб з інвалідністю на участь у таємному голосуванні на виборах і публічних референдумах без залякування та на висунення своїх кандидатур для виборів, на фактичне зайняття посад і виконання всіх публічних функцій на всіх рівнях державної влади, сприяючи використанню допоміжних і нових технологій, де це доречно;

iii) гарантування вільного волевиявлення осіб з інвалідністю як виборців та із цією метою — задоволення, коли це необхідно, їхніх прохань про надання їм якою-небудь особою за їхнім вибором допомоги в голосуванні;

b) сприяти створенню обстави, в якій особи з інвалідністю могли б ефективно й усебічно брати участь в керуванні державними справами без дискримінації та нарівні з іншими, і заохочувати їхню участь у державних справах...»

У 2017 році Верховна Рада ухвалила закон, який вносить зміни до 37 законів України, в положеннях яких слова «інвалід», «дитина-інвалід» та «інвалід війни» замінено відповідно словами «особа з інвалідністю», «дитина з інвалідністю» та «особа з інвалідністю внаслідок війни».

Отже, цей документ приводить у відповідність норми чинного законодавства із положеннями Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. Крім того, у терміні «особа з інвалідністю» акцент робиться насамперед на людині, а не на її інвалідності.

Основні проблеми та перешкоди повноцінної участі людей з інвалідністю у виборчому процесі

На виконання вимог Конвенції постановою Кабінету Міністрів України була затверджена Державна цільова програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю» на період до 2020 року», про хід виконання якого Україна повинна регулярно звітувати до відповідного комітету Організації Об'єднаних Націй. Крім цього, для отримання об'єктивної картини в країні ООН просить надавати альтернативну доповідь, яку готують українські недержавні правозахисні організації. В останній такій доповіді, яка готувалася в 2015 році, в статті 29 «Участь у політичному та суспільному житті» повідомлялося (мовою оригіналу. За встановленими канонами ООН доповідь подається двома мовами: російською та англійською):

«125. Важнейшими причинами слабой активности людей с инвалидностью в избирательном процессе остаются: а) физическая недоступность и непригодность избирательных участков для самостоятельного голосования инвалидов; б) отсутствие специальных трафаретов для незрячих; в) недоступность информации о кандидатах для людей с проблемами зрения и слуха; г) низкая осведомленность как членов избирательных комиссий, так и самих людей с инвалидностью об их избирательных правах и особой процедуре их реализации.

126. Согласно украинскому законодательству, избирателю, который внесен в список избирателей на избирательном участке, но в связи с инвалидностью не способен передвигаться самостоятельно, участковая избирательная комиссия предоставляет возможность голосовать по месту пребывания этого избирателя. Однако для того, чтобы воспользоваться таким правом, человеку с инвалидностью сначала необходимо обратиться с заявлением к избирательной комиссии, что в свою очередь связано с существенными сложностями.

127. Отсутствуют эффективные способы обеспечения получения избирателем с инвалидностью избирательного бюллетеня и ознакомления с его содержанием, непосредственного заполнения и тому подобное. В свою очередь, избиратель, который вследствие инвалидности не может самостоятельно заполнить избирательный бюллетень, имеет право с ведома председателя или другого члена участковой избирательной комиссии воспользоваться помощью другого избирателя, кроме члена избирательной комиссии, кандидата в депутаты, его доверенного лица, уполномоченного лица партии, официального наблюдателя, что создает значительные риски злоупотреблений и манипулирования голосами людей с инвалидностью.

128. Острой остается проблема недоступности в приемлемых форматах текстов законодательных актов, регулирующих проведение выборов, информации о кандидатах-мажоритарщиках и партии во время предвыборной агитации для людей с проблемами зрения и слуха, что создает препятствия для их свободного и сознательного волеизъявления. В частности, законодательством не предусмотрено

обязательного титрования и перевода на жестовый язык (сурдоперевода) материалов предвыборной агитации на телевидении и подготовки за счет государственного бюджета печатной агитационной продукции, адаптированной для потребностей людей с проблемами зрения. При этом предвыборная агитационная продукция выдается как за бюджетные средства, так и за средства кандидатов и партий.

129. Национальным планом действий во исполнение статьи 29 Конвенции не предусмотрено мер, направленных на улучшение законодательного регулирования и устранения препятствий в реализации людьми с инвалидностью избирательных прав, участие в политической и общественной жизни...»

На превеликий жаль, за чотири роки після цієї доповіді всі вищеназвані проблеми практично вирішені так і не були. Наприклад, будівлі, в яких розташовані виборчі дільниці, — це звичайні будівлі громадського призначення, які мали б бути доступними в повсякденному житті для всіх громадян України, зокрема і для маломобільних (а це не лише люди з інвалідністю). Це, наприклад, люди, які тимчасово втратили здатність пересуватися, а також вагітні, батьки з дітьми на візочках тощо. Вони становлять близько 40 % населення.

Моніторинг доступності виборчих дільниць у таких містах, як Київ, Львів і Краматорськ показав, що в столиці з 33 обстежених дільниць доступна всього одна. У Львові з 46 тільки шість виявилися доступними. У Краматорську з 51 виборчої дільниці була доступна лише одна.

І проблеми не лише з фізичною доступністю до дільниці. НАІУ отримала інформацію про необізнаність працівників виборчих дільниць з тим, яку допомогу вони зобов'язані надати, якими правами наділені виборці з інвалідністю та як не перешкоджати цим людям реалізувати свої права.

Інше право, закріплене законодавством — це використання трафаретів шрифтом Брайля для незрячих громадян під час голосування. Але таких трафаретів на останніх виборах не було. Як пояснюють Центральна виборча комісія та інші державні структури, ті технології, що існують в Україні щодо друку шрифтом Брайля, не дозволяють виготовити трафарет такого розміру, бо бюлетені в Україні надзвичайно довгі.

Практичні поради журналістам

Один з основних меседжів, які хочуть донести люди з інвалідністю суспільству — не треба вирішувати за нас без нас! Тобто якщо ви хочете допомогти розв'язати проблему людей з інвалідністю, то не варто це робити без їхньої участі. Навіть якщо маєте найкращі наміри, ви можете пропустити якісь специфічні тонкощі, а в підсумку ваш матеріал, у кращому разі, виявиться неефективним у розв'язанні проблеми, а в гіршому — може навіть зашкодити. Тому, коли ви займаєтеся проблематикою людей з інвалідністю, передусім спілкуйтеся з цільовою аудиторією і та з експертами з їхнього середовища.

Тому перша порада: забудьте слово «інвалід». Так, здебільшого саме його найчастіше використовують навіть самі люди з інвалідністю. Але ситуація, коли спочатку йдеться про особливості людини, і тільки потім – про неї/нього самого, не сприяє повазі до прав особистості. Тому спочатку – людина, а потім – її інвалідність.

До речі, багато колег підкреслюють «особливості» своїх героїв, де тільки можна, навіть якщо це не додає матеріалові ніякого смислового навантаження. Водночас є випадки, коли не варто спеціально уникати згадки про інвалідність своїх героїв (якщо тільки вони самі на цьому не наполягають). Так чи інакше – це частина їхнього звичайного життя. Тому створюючи нарис або розповідаючи про життя людини, про її потреби, слід говорити спокійно та об'єктивно.

Мабуть, «спокійно та об'єктивно» варто винести окремим пунктом, тому що драматизація теми інвалідності неприпустима. Звісно, так можна викликати сльозу в читачів і досягти гарної кількості переглядів матеріалу. Але чи допоможе це вашому героєві? Або, навпаки, чи не «накриє» депресія після прочитання? А які настанови в громадській думці підкріплює журналіст – про те, що люди з інвалідністю – рівноправні члени суспільства, чи про те, що вони безпорадні, несамостійні й потребують жалю й опіки?

Намагайтеся зміщувати фокус із соціально-медичних аспектів на суспільно-правові. А ще краще розповісти про досягнення людей з інвалідністю. Такі історії надихають і відкривають очі на наявні проблеми і можливості, які стоять за їхнім розв'язанням. Крім того, такі матеріали формують рівноправне ставлення до людей з інвалідністю.

Існує два основні правила: бути чесним і запитувати. У разі потреби можна зізнатися розмовникові, що не знаєте, чи коректно ставити те чи інше питання. І поцікавитися в нього: як це зробити правильно? Це допомагає уникнути неприємних ситуацій і не образити героя матеріалу.

Дуже важливо тримати під контролем власне почуття жалю. Журналіст може допомогти в розв'язанні будь-якої проблеми, привертаючи до неї увагу суспільства. Але ставати інструментом для розв'язання проблем – не дуже гарна практика.

Розмовляючи з людиною з інвалідністю:

- Звертайтеся безпосередньо до неї, а не до супровідної її особи або перекладача жестової мови, який присутній при розмові.
- Коли ви знайомитеся з людиною з інвалідністю, і хочете привітати її потиском руки, зробіть це невимушено. Якщо це людина з порушенням зору, слуху протягніть руку для привітання перші та назвіть своє ім'я.
- Коли ви хочете запропонувати свою допомогу, запитайте спочатку чи вона потрібна.

- Не проявляйте поблажливості до людини з інвалідністю на візку, не кладіть йому руку на голову, на плече, не звертайтеся зменшуваними іменами.
- Візок, крісло – це частина недоторканного простору людини. Спіратися на інвалідний візок теж саме що і спиратися на саму людину.
- Розмовляючи з людиною, яка пересувається на візку, намагайтеся розташуватися так, щоб її та ваші очі були на одному рівні, тоді вам буде простіше вести розмову.
- Розмовляючи з людиною, яка має труднощі в спілкуванні, слухайте її уважно. Майте терпіння її вислухати, чекайте, доки людина закінчить фразу. Не виправляйте її та не намагайтеся пояснити щось замість неї. Якщо це потрібно, ставте короткі запитання, які потребують коротких відповідей.
- Розмовляючи з людиною з порушенням зору, обов'язково назвіть себе і тих людей, які прийшли з вами. Якщо ваша розмова проходить у групі, не забувайте пояснити до кого ви на цей час звертаєтесь. Озвучуйте все, що ви пишете на дошці або показуєте на екрані.
- Щоб привернути до себе увагу людини з порушенням слуху, помахайте рукою або доторкніться до неї. Говорячи з нею, дивіться їй прямо у вічі й говоріть чітко. Деякі люди читають по губах. Намагайтеся стояти так, щоб вас та ваші уста було добре видно та щоб вам нічого не заважало (чашка з кавою, їжа, папка тощо).

Слова і вирази, які правильно (або неправильно) вживати, спілкуючись з людьми з інвалідністю

КОРЕКТНО НЕ створює стереотипи	НЕКОРЕКТНО Створює стереотипи
Людина (особа, дитина) з інвалідністю Дитина з особливими освітніми потребами	З обмеженими можливостями З особливими потребами З підвищеними потребами Хворий Каліка Покалічений Деформований Неповноцінний Дефективний З вадами Неповносправний З проблемами здоров'я Жертва хвороби або нещасного випадку Що страждає захворюванням

Людина (дитина), яка використовує інвалідний візок, пересувається на візку (крісло колісне)	Людина (дитина), прикута до інвалідного візка, Візочник Паралізований
Вроджена інвалідність, Інвалідність з дитинства	Вроджений дефект, Вада
Людина (дитина) має ЦП (ДЦП) – церебральний параліч, дитячий церебральний параліч	Страждає на ЦП (ДЦП) Децепешнік
Людина, яка перенесла поліомієліт. Має інвалідність в результаті поліомієліту	Страждає від поліомієліту, від наслідків поліомієліту, жертва поліомієліту
Людина (дитина) з затримкою розумового розвитку Людина (дитина) з особливостями (психічного, емоційного) розвитку	Слабоумний, Відсталий розумово неповноцінний
Людина з синдромом Дауна	Даун Даунятко
Людина з аутизмом	Аутист Аутенюк
Людина (дитина) з епілепсією, або підвласна епілептичним нападам	Епілептик, припадочний
Людина з психічними або емоційними розладами, з ментальною інвалідністю	Божевільний, Псих Ненормальний
Незряча людина Людина з порушенням зору З інвалідністю по зору	Сліпий Зовсім сліпий
Нечуюча людина, слабкочуюча людина З інвалідністю по слуху Людина (дитина) з залишками слуху Нечуюча людина, котра користується жестовою мовою	Глухий Глухонігий
Людина, котра отримала інвалідність під час бойових дій (під час АТО)	Інвалід війни

І ще одна рекомендація (хоча при роботі з темою людей з інвалідністю починати бажано саме з неї): ознайомтеся з законодавством і міжнародним досвідом у цій сфері, поговоріть із експертами. Це дозволить не тільки краще знатися на темі, володіти визначеннями і фактами, а й урізноманітнити ваші матеріали цікавими прикладами.

Олег Трачук,

*Медіаексперт у Національній асамблеї людей з інвалідністю України,
Голова батьківського комітету ВГО «Рада громадських організацій людей з інвалідністю та їх родин ВПО зі Сходу України»*

Джерела та корисні посилання

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Сайт Верховної Ради України <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=254%EA%2F96-%E2%FO>
2. План дій Ради Європи щодо сприяння правам і повній участі людей з обмеженими можливостями в суспільстві: покращення якості життя людей з обмеженими можливостями в Європі в 2006-2015 роках : Резолюція Ради Європи Rec(2006)5. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/994_b25
3. Конвенція про права інвалідів. Резолюція Генеральної асамблеї ООН № 61/106, прийнята на шістдесят першій сесії ГА ООН 2006 року (Конвенцію ратифіковано законом України № 1767- VI від 16.12.2009). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
4. «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для інвалідів»: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН № 48/96. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_306
5. Постанова КМУ «Про затвердження Державної цільової програми "Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів" на період до 2020 року» від 1.08.2012 р. № 706 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-2012-%D0%BF>
6. Указ Президента України №553/2016 «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю» <https://www.president.gov.ua/documents/5532016-20914>
7. Національна доповідь про реалізацію положень Конвенції про права осіб з інвалідністю. <http://dsiv.gov.ua/ImplementationConventionUn/Reporting/SitePages/reports.aspx>
8. Альтернативний звіт громадських організацій щодо виконання Конвенції ООН про права людей з інвалідністю «Загублені» права...» http://ud.org.ua/images/pdf/zagubleni_prava.pdf
9. Навчальний посібник «Інвалідність та суспільство» – заг. ред. Байда Л.Ю., Красюкова-Еннс О. В. – К., 2011.-187 с.
10. Брошура «Чому доступність є важливою?» – ВГО «Національна асамблея людей з інвалідністю» України, 2011.
11. Методика проведення аудиту доступності об'єктів, на яких розташовані виборчі дільниці – заг. ред. Наталія Скрипка, Ярослав Грибальський, Володимир Азін – Міжнародна фундація виборчих систем, 2018.
12. Інформаційний портал «Безбар'єрна Україна» www.netbaryerov.org.ua
13. Сайт «Універсальний дизайн» www.ud.org.ua

НЕДОСТАТНЄ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ЛГБТ СПІЛЬНОТИ У ПОЛІТИЦІ ТА ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПУ ДО ВИБОРЧИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ У 2019 РОЦІ

Вступ

Необхідно врахувати низку факторів, через які не порушуються питання доступу до виборчих чи політичних процесів українців з ЛГБТ-орієнтацією, обмежується їхня активна участь і унеможлиблюється залученість до виборчих процесів. По-перше, ЛГБТ-спільнота не має чітко окресленої політичної позиції чи платформи, а отже не має потреби у формуванні єдиного політичного руху. В політичному плані представники ЛГБТ мають таке саме різноманіття політичних поглядів, як і решта українців, і не мають єдиної політичної платформи. Сексуальна орієнтація та ґендерна ідентичність жодним чином не впливає на політичні переконання чи вибір громадянина під час виборів до місцевих органів влади, Верховної Ради чи на посаду Президента України. По-друге, ЛГБТ-спільнота не становить за чисельністю, регіональним поділом чи активною позицією чогось такого, що може вимагати окремого чи особливого ставлення до себе, формувати локальну активну більшість і виступати вирішальним джерелом голосів для політиків чи політичних партій. Єдине, що сьогодні об'єднує ЛГБТ-спільноту, – це перелік певних вимог, які вона намагається поступово інтегрувати в суспільство, зокрема і через законодавчий орган. Насамперед це стосується фізичної безпеки і деяких правових аспектів діяльності, наприклад, права всиновлювати для трансґендерних батьків та юридично оформлювати одностатеві сімейні відносини.

Прийняття суспільством

Питання упередженого та дискримінаційного ставлення до тематики ЛГБТ системно в Україні не вивчалось. Складність дослідження полягає у поєднанні комплексних критерій, серед яких: ставлення держави, політичних партій, церкви, відкритості суспільства до обговорення цієї теми. Так само важко визначити, яка кількість населення України належить до ЛГБТ. Статистика у більш відкритих європейських країнах вказує на ймовірність одностатевих стосунків від 2% до 10% населення країни. Але, варто розрізнати сексуальну орієнтацію та ґендерну ідентичність. Дослідження Pew Research Center у 2019 році [1] свідчать, що лише 14% українців вважають, що суспільство має прийняти гомосексуалізм. За даними цього ж дослідження у 2007 році відсоток був вищим – цю позицію підтримували 19% українців [2].

Якщо ми розглянемо ступінь прояву упередженості суспільства за шкалою

Олпорта (яку ще називають Шкалою упередженості і дискримінації Олпорта або ж Олпортовою шкалою упередженості), то ви можемо самі побачити на якому етапі знаходиться сприйняття ЛГБТ в Україні [3].

Почнемо наш огляд з найжорсткіших проявів упередження та дискримінації. В першу чергу це п'ятий, найвищий рівень оцінки дискримінації. Цей рівень передбачає знищення, аж до геноциду малої соціальної групи. На щастя, в сьогоdnішніх українських реаліях це питання не розглядається. Україна історично опинилася на території, де фізичне знищення менших соціальних груп активно практикувалося за останні століття і суспільство не сприймає і засуджує подібну поведінку.

Трохи гірша ситуація з четвертим рівнем, що характеризується фізичними нападами. Не можна говорити про масовість фізичних нападів на ЛГБТ-спільноту. В першу чергу нападам піддаються ЛГБТ-активісти та люди, що зробили камінг-аут (публічно визначали про свою приналежність до ЛГБТ). По-друге, найчастіше фізичні напади трапляються під час проведення публічних заходів, спрямованих на захист прав ЛГБТ. І в зоні ризику не лише представники чи активісти, але інколи і звичайні перехожі. По-третє, бездіяльність правоохоронних органів призводить до відсутності покарань за фізичні напади, що провокує нові напади та формує у суспільстві страх щодо публічних заяв на підтримку. Але, не зважаючи на резонанс у медіа щодо нападів, мова не йде про поведінку більшості українців.

Третій рівень передбачає дискримінацію, коли представникам соціальної меншості не дають досягати поставлених цілей, здобувати освіту або роботу, обмежують у наданні послуг чи можливостей. З цим критерієм не все так просто, оскільки статистичні дослідження проводяться не часто, за винятком «Райдужної книги» [4], та, враховуючи наступні критерії дискримінації, — не фіксуються і не потрапляють у статистику.

Другий рівень дискримінаційної шкали Олпорта передбачає уникнення, коли люди з більшості активно уникають людей з меншості. Без наміру заподіяти шкоду вони її, проте, заподіюють — через ізоляцію. Фактично, й це сьогоdnішній рівень сприйняття ЛГБТ-представників українськими політичними партіями. Це пов'язано з тим, що електоральна база українських партій ґрунтується на конкретних консервативних образах та уподобаннях. Серед яких і гетеросексуальність, і відсутність одностатевих відносин, і класичне уявлення про сім'ю.

Перший рівень Олпорта формується навколо антилокуції, що означає жарти, негативні стереотипи, образи щодо ЛГБТ. Це притаманно українському суспільству, яке вважає, що подібна поведінка не шкодить соціальній меншості, хоча це і не так, оскільки, породжує шлях до інших рівнів дискримінації.

Нормативно-правове забезпечення

На перший погляд, ЛГБТ-спільнота в Україні не має обмежень щодо участі у виборах, партіях чи політичній діяльності. В конституції та законах України не існує обмежень, категорій поділу, підстав не допускати особу з українським громадянством до політичних процесів. Навіть більше, завдяки активній ЛГБТ-позиції порушення прав особи через обмеження сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності (СОГІ) прописано в кодексі законів про працю, закріплено загальними словами у 161 статті Кримінального кодексу. З іншого боку, ми все ж можемо констатувати упереджене ставлення й дискримінацію ЛГБТ, зокрема і через низький рівень їхньої залученості до виборчих або політичних процесів.

Якщо взяти до увагу найголовніший правовий документ – Конституцію України, то дотриманням прав людини там присвячений другий розділ, який містить 47 статей. Якщо коротко [5]:

- Усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними.

- Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості.

- Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

- Громадянин України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство.

- Кожна людина має невід'ємне право: на життя; на повагу до його гідності; на свободу та особисту недоторканність. Кожному гарантується недоторканність житла.

- Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України.

- Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

- Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей; утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій.

• Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

• Право голосу на виборах і референдумах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років. Не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними. Виборцям гарантується вільне волевиявлення.

Якщо мова йде про покарання за порушення прав ЛГБТ то необхідно звернутися до кримінального кодексу України [6].

Стаття 161. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії

1. Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, -

караються штрафом до п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

2. Ті самі дії, поєднані з насильством, обманом чи погрозами, а також вчинені службовою особою, її караються виправними роботами на строк до двох років або позбавленням волі на строк до п'яти років.

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які були вчинені організованою групою осіб або спричинили загибель людей чи інші тяжкі наслідки, — караються позбавленням волі на строк від двох до п'яти років.

Переломним моментом ставлення до проблем ЛГБТ став 2014 рік. Політичні сили та рухи, які прийшли до влади на хвилі Революції гідності, активно заявляли про сповідування європейських підходів та принципів, зокрема і щодо ЛГБТ. Вперше на державному рівні у «Плані заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року» [7] Кабінет Міністрів України вніс принципові для ЛГБТ-спільноти пункти:

- розроблення нового порядку зміни (корекції) статевої належності для трансгендерів;
- розроблення законодавства, яке заборонить дискримінацію за ознаками СОГІ в усіх сферах життя, що регулюються законом;
- врахування мотивів ненависті за ознаками СОГІ як обтяжливих обставин у Кримінальному кодексі;

- розроблення законодавства про реєстроване партнерство для одностатевих пар;
- зняття заборони на всиновлення дітей для трансгендерних осіб.

Як бачимо, жодного пункту щодо порушень прав у доступі до виборчих процесів цей документ не містить. А фактично він єдиний всеохоплююче вписаний документ з тематики прав ЛГБТ, який вперше ухвалений на урядовому рівні, а не громадське обговорення з ініціативи ЛГБТ-організацій чи міжнародних структур.

З іншого боку, наявність факту обмеження доступу до політичних чи виборчих процедур не можна відкидати. З тієї простої причини, що немає достатнього масиву офіційних звернень та скарг з приводу порушення прав ЛГБТ щодо рівного доступу до виборчих процесів. Ця тема для України відносно нова, раніше широко не досліджувалася і обговорюватися почала також нещодавно.

На сьогодні відсутні вузькоспеціалізовані соціологічні опитування, не проводився відповідний моніторинг під час виборів та навіть не розроблені критерії визначення, що саме може потрапити під обмеження доступу представників ЛГБТ до виборчих процесів.

Інституційні та політичні реалії

Визнана проблема, що її можна класифікувати як обмеження доступу до виборчих процесів, – складна процедура правого оформлення необхідних документів для зміни (корекції) статевої належності для трансгендерів. Як стверджують представники ЛГБТ спільноти, для заміни необхідних документів потрібно пройти безліч інстанцій, і дозволяється це робити лише після досягнення 25 років (водночас право голосувати людина отримує у 18 років). Щоправда, в Україні не зафіксовано жодного випадку відмови членами виборчих комісій у видачі бюлетенів для голосування, але є факти упередженого ставлення та значно ретельнішої перевірки документів. Але, як уже зазначено вище, спеціального моніторингу чи опитування щодо подібних порушень чи ставлення під час виборів не проводилося. У зв'язку з цим необхідно розглянути тему доступу до виборчих процесів у площині співпраці ЛГБТ-організацій чи ЛГБТ-активістів з політичними партіями та рухами. Як засвідчує наш аналітичний звіт, українські партії дуже обережно ставляться до публічних контактів із ЛГБТ-спільнотою. Варто зазначити, що українські політичні партії обговорюють тему ЛГБТ лише з позиції отримання позитивних оцінок та підтримки з боку європейських політичних партій та міжнародних інституцій. І тільки тому згадку про ЛГБТ можна знайти у виступах певних партійних представників, текстах передвиборчих програм, зазвичай в контексті спільних з європейцями цінностей щодо захисту прав ЛГБТ. На жаль, на практиці переважна більшість українських політичних партій дистанціюються від цієї тематики.

Варто згадати спробу отримати громадськими організаціями, що моніторять та захищають права ЛГБТ, чітку відповідь від політичних партій щодо впровад-

ження відповідних змін у законодавство щодо захисту прав ЛГБТ.

Наведемо два приклади. Перший належить правозахисному ЛГБТ-центру «Наш світ», результати були опубліковані в «Райдужній книзі», яка інформує про моніторинг ситуації з дотриманням прав ЛГБТ в Україні. [4]

«У 2018 році, готуючи посібник щодо ситуації з правами ЛГБТ-спільноти, громадська організація Центр "Наш світ" розіслав інформаційні запити про ставлення українських політичних партій до ухвалення законопроектів із захисту прав ЛГБТ, розроблення яких передбачене Планом дій у сфері прав людини. Такі запити були надіслані до всіх політичних партій, що мають фракції у поточному складі Верховної Ради (2018), а також до тих партій, представники яких порушували ЛГБТ-питання у своїх виступах і, за нашою оцінкою, мали хоч якісь шанси пройти до ВРУ на наступних парламентських виборах, а саме: "Батьківщина", Блок Петра Порошенка "Солідарність", "Відродження", "Громадянська позиція", Демократичний Альянс, "Єдиний Центр", Народний фронт, "Нова сила", Опозиційний блок, "Правий сектор", Радикальна партія Олега Ляшка, "Самопоміч", "Свобода", УДАР. Відповіді були отримані лише від трьох адресатів: "Відродження", "Самопоміч" та Опозиційного блоку. Всі відповіді були однотипні: вони не формулювали будь-якої позиції партії щодо захисту прав ЛГБТ, а лише обіцяли, що рішення зі згаданих питань буде ухвалене партійною фракцією у Верховній Раді після вивчення та обговорення відповідних проектів законів, якщо вони будуть внесені до парламенту» [4].

Другий факт викладено в проміжній аналітичній доповіді, що стосується становища ЛГБТ в Україні, у 2019 році. Текст так само підготував правозахисний ЛГБТ-центр «Наш світ» і є у вільному доступі на сайті www.gay.org.ua [8]. Ця проміжна доповідь дуже чітко окреслює позицію політичних партій щодо тематики ЛГБТ. «Політичне життя України у першій половині 2019 року було сфокусоване на передвиборчій кампанії та проведенні президентських і парламентських виборів. ЛГБТ-питання не грали скільки-небудь важливої ролі у цих подіях.

Переважає більшість популярних політичних сил не приділили питанням прав людини, рівності та недискримінації взагалі будь-якої уваги. Хоча перед виборами відразу декілька організацій громадянського суспільства та мас-медіа провели опитування кандидатів у президенти та політичних партій, зокрема, щодо їх ставлення до ЛГБТ-питань, значна більшість опитаних просто не відповіли на такі питання. Так само не згадувалися ЛГБТ-питання і в офіційних програмних документах всіх популярних партій та кандидатів у президенти. Ті з представників популярних політичних сил, хто все ж таки відповів на питання, зокрема, щодо легалізації в Україні одностатевих шлюбів, здебільшого вдавалися до обтічних формулювань, які не містили прямої відповіді.

Досить ясно сформулювали свою позицію лише представники "Слуги народу" (Дмитро Разумков: "Це складне питання, по якому у нас йдуть глибокі вну-

трішньопартійні дискусії”) та “Опозиційної платформи – За життя” (Юрій Бойко: “Що стосується одностатевих шлюбів, то це навіть не обговорюється. Це така дурість, яка для нашого християнського суспільства є неприйнятною”). Основні помірковано-консервативні партії у своїх відповідях на запитання Всеукраїнської ради церков і релігійних організацій заявили – прямо чи натяками – про своє негативне ставлення до одностатевих шлюбів (зокрема, “Громадянська позиція” і “Самопоміч”), так само як і праворадикальна партія “Свобода”, однак жодна з цих політичних сил не пройшла на виборах до Верховної Ради. Так само не пройшли на парламентських виборах ті малопомітні політичні сили, які чітко та однозначно підтримують рівність прав для ЛГБТ, зокрема партія “Демократична сокира”. [8]

На зустрічі трьох ліберальних політиків з представниками ЛГБТ-руху, ті повідомили, що всередині майбутньої правлячої партії “Слуга народу” дійсно була суттєва дискусія стосовно ставлення до ЛГБТ-питань, за підсумками якої було прийняте рішення не торкатися цієї теми у передвиборчій кампанії. За їхніми ж словами, ґендерними, а отже й ЛГБТ, питаннями у цій партії після виборів займатиметься Марина Бардіна. Позитивним сигналом з боку нової влади можна вважати те, що майбутній голова парламентського Комітету у закордонних справах Богдан Яременко публічно виступив на підтримку ратифікації Стамбульської конвенції. Втім після обговорення цього питання з іншими депутатами від “Слуги народу” він повідомив, що “Ніхто не виступив проти ратифікації, але зваживши на аргументи ‘проти’ депутати вирішили, що повернутися до питання потрібно лише після змістовної дискусії з [Всеукраїнською] Радою Церков [і релігійних організацій]”». [8]

Як бачимо, українські політичні партії свідомо дистанціюються від ЛГБТ-тематики, намагаються уникнути обіцянок і публічного висловлення своєї позиції. Це ставлення можна пояснити відсутністю політичних сил лівого спрямування, які в Європі активно захищають права та інтереси ЛГБТ, а також наявністю сильних правих і праворадикальних течій в Україні, особливо серед молоді. Останні далекі від політичних процесів, на парламентських виборах 2019 року навіть не потрапили до парламенту, але завжди швидко організовуються, беруть участь у силових акціях проти представників ЛГБТ або тих, хто їх підтримує. Є проблема статистики злочинів скоєних на ґрунті ненависті, бо правоохоронні органи не розділяють напади на гомосексуалів і трансґендерів від хуліганства та оформлюють звичайні протоколи, які губляться в масиві скоєних злочинів.

Крім того, основа політичних програм українських партій – все ще орієнтація на «традиційні сімейні» цінності, які розділяє більшість українського населення, що бере участь у виборах, а також бажання не давати конкурентам на місцях додаткові теми для чорного піару.

Треба зазначити, що чорний піар, особливо на регіональному рівні, щодо на-

лежності того чи іншого кандидата, політичного діяча до ЛГБТ (так званий «чорно-голубий піар») час від часу використовується в українській політиці.

Після опитування громадян, які беруть участь у голосуванні, та представників ЛГБТ можна констатувати, що від застосування «чорно-голубого» піару електоральні вподобання не змінюються. Насамперед і завдяки неможливості документально підтвердити чи спростувати подібні звинувачення.

Камінг-аут

Окремо треба розглянути такий аспект доступу до політичного чи виборчого процесу – камінг-аут (публічне визнання людиною своєї сексуальної орієнтації чи трансгендерності). Сьогодні жоден український політик, чиновник чи кандидат на виборні посади не скористався можливістю зробити камінг-аут.

Основна причина, можливо, полягає в тому, що ці люди не бачать додаткових переваг від оприлюднення такої інформації. Ми вже зазначали вище, що ЛГБТ-спільнота не є згуртованою у контексті політичної участі, не готова одногосно та одностайно підтримувати єдиного кандидата, не розташована локально на регіональному рівні, не має чітко вираженої політичної позиції (окрім отримання гарантій фізичної безпеки). Водночас у суспільстві циркулює інформація про політичних діячів, депутатів, журналістів, які не приховують належності до ЛГБТ спільноти. Але жоден не оголосив про це публічно. Тому про явище камінг-ауту, досить популярне в США та ЄС, в Україні говорити не доводиться. Але, на нашу думку, цей аспект і свідчить про негласну дискримінацію у контексті доступу до політичних та виборчих процесів – неможливість для публічної особи відкрито заявити про свою сексуальну орієнтацію чи гендерну ідентичність. При розмові з публічними людьми завжди виникає зустрічне запитання: «А для чого?». Для пересічного українця всі, хто не заявив про свою належність до ЛГБТ спільноти, – гетеросексуал. Водночас, якщо прорахувати позитивні чи негативні наслідки камінг-ауту, то на перший план виходить питання фізичної безпеки. Останнім часом в Україні відбулися камінг-аути неpubлічних осіб, які публічно визнали свою належність до ЛГБТ і майже відразу за цим сталися фізичні напади.

Відсутність гарантій фізичної безпеки як елемент дискримінації у доступі до політичних та виборчих процесів

Як ми вже зазначали, якщо більшість українських партій свідомо тримається осторонь від теми ЛГБТ, то є категорія ультраправих та націоналістичних угруповань (Національний корпус, «Карпатська Січ», С14, «Правий сектор», «Традиція і порядок», «Фрайкор» тощо), які традиційно провадять політику агресивної нетерпимості. Саме ці організації стоять за нападами на ЛГБТ-активістів та людей, які їх підтримують. Фізичні напади можуть трапитися не лише під час ор-

ганізованих акцій ЛГБТ-організаціями, як, наприклад, КиївПрайд, але й просто на вулиці, за символіку ЛГБТ чи за поведінку, яка не відповідає «українським сімейним цінностям», або за публічне обговорення тем толерантності до ЛГБТ. Агресія варіюється від блокування з плакатами, альтернативними пішими ходами до закидування яйцями чи нечистотами, обливання зеленкою і аж до фізичної розправи над організаторами та учасниками. У розмові з представниками праворадикальних і націоналістичних рухів вимальовуються такі аспекти. У приватних розмовах ультраправі чи націоналісти стверджують, що «їм все одно, що люди роблять за зачиненими дверима спалень», але активно протидіятимуть, за їхніми словами, «публічній пропаганді ЛГБТ». Жодна з праворадикальних політичних партій не пройшла до Верховної Ради на останніх виборах, що свідчить про низьку підтримку населенням праворадикальних ідей. А отже на законодавчому чи політичному рівнях їхні гасла не впливають на ухвалення рішень. [9]

Але тут варто звернути увагу на інший аспект. Праворадикальні та націоналістичні рухи привабливі для молоді, можуть швидко самоорганізуватися, активно діють силовими методами і становлять вагому силу на місцевому рівні. Якщо поєднати це з безкарністю за фізичні напади та небажанням правоохоронних органів вступати в конфлікт з праворадикальними угруповуваннями, то ми побачимо пряму неможливість непублічній особі, відкрито заявити про свою сексуальну орієнтацію та ґендерну ідентичність.

Випадки побутової дискримінації за СОГ фіксуються в різних регіонах України, часто трапляються на робочому місці з боку колег та керівництва, але залишаються безкарними через неможливість зібрати і підготувати необхідну доказову базу, щоб захистити права людини і притягнути до відповідальності винних.

Якраз самоцензура на регіональному рівні – те дискримінаційне обмеження, що не дозволяє громадянинові публічно оголосити про свою сексуальну орієнтацію чи ґендерну ідентичність, бо наслідком подібної заяви може стати втрата роботи чи фізичний напад.

Прайди

Окремо треба розглянути питання проведення публічних заходів на зразок прайдів.

Противники прайдів найчастіше поширюють фото та відео з європейських прайдів як антирекламу правозахисного руху. В той же час, за статистикою в Україні, прайди – кількісно-якісний показник терпимості та готовності суспільства визнавати публічно ЛГБТ-тематику. Якщо порівняти з першим КиївПрайдом у 2003 році та КиївПрайдом у 2019, то можна побачити істотні відмінності. 2019 року участь у КиївПрайді взяло близько 8 тисяч осіб. Варто врахувати також фактор організації безпекових заходів. Українська влада, демонструючи, як згадано вище, свої спільні цінності з європейськими партіями, може організу-

вати безпеку заходу для всіх учасників, щоб уникнути політичних скандалів та проблем у перемовинах з міжнародними партнерами. Щоправда, не в кожному місті, що свідчить, знову ж таки, про регіональну неготовність влади та правоохоронних органів реагувати відповідно до закону. Є випадки, коли місцева влада забороняє проведення прайдів у своєму місті, що прямо суперечить законодавству, або бездіяльна поліція, в присутності якої скоються напади на учасників та відвідувачів прайду. Однак практика проведення прайдів шириться українськими містами. 2019 року до київського та одеського долучився ХарківПрайд.

Треба звернути увагу, що, хоча для більшості українців саме ЛГБТ-прайд асоціюється з тематикою ЛГБТ, мова йде про інформаційну компанію, спрямовану на роз'яснення та формування толерантного ставлення до людей зі своєю сексуальною орієнтацією та гендерною ідентичністю.

Рекомендації щодо висвітлення тематики:

1. Перед початком розмови уточніть як людина, з якою ви спілкуєтесь, хоче представитись для аудиторії.
2. Уникайте стереотипів, мови ворожнечі, поширенню неправдивих новин та звинувачень, фейків.
3. Уникайте поширенню пропагандистських повідомлень. Завдання журналіста інформувати і повідомляти, а не захищати ту чи іншу сторону.
4. Враховуйте, що поширення закликів до незаконних дій, розпалювання ворожнечі і т.д. є неприйнятним для журналіста. Особливо, це стосується поширення заяв представників праворадикальних організацій.
5. Обережно ставтесь до висвітлення сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності героя публікації. Дуже часто ця інформація не є обов'язковою чи цікавою для вашої аудиторії, особливо, коли мова йде про непов'язану із СОГІ діяльністю (участь у політичному житті, розробка законопроектів, голосування).
6. Залучайте суспільство до дискусії. Активне висвітлення в медіа спонукає суспільство до обговорення.
7. Пишіть про прагнення та цілі соціальних груп, щоб донести їхню позицію до суспільства та офіційних осіб держави.
8. Якщо вам відомо про порушення прав людини щодо доступу до виборів чи участі у політичних процесів – пишіть про це, повідомляйте в моніторингові організації факти, не залишайтеся байдужим.

Андрій Юричко,

*медіатренер та журналіст, кандидат філологічних наук,
викладач кафедри періодичної преси Інституту журналістики
Київського національного університету імені Тараса Шевченка.*

Джерела та корисні посилання

1. «European Public Opinion Three Decades After the Fall of Communism» // Pew Research Center // October 15, 2019
Завантажити <https://www.pewresearch.org/global/2019/10/15/european-public-opinion-three-decades-after-the-fall-of-communism/>
2. World publics welcome global trade – but not immigration // 47-Nation Pew Global Attitudes Survey // October 4, 2007.
Завантажити <https://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/2/pdf/258.pdf>
3. Шкала Олпорта
http://www.wikiwand.com/uk/%D0%A8%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B0_%D0%9E%D0%BB%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%D0%B0
4. Райдужна книга // Центр «Наш світ», Київ, Україна, 2018
Завантажити <https://gay.org.ua/publications/rainbow-book-ukr.pdf>
5. Конституція України // редакція від 21.02.2019
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/stru>
6. Кримінальний кодекс України // Редакція від 18.10.2019
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
7. «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року» // 3 листопада 2015 р. № 1393-р
<https://www.kmu.gov.ua/ua/npsas/248740679>
8. Проміжний звіт про становище ЛГБТ в Україні у 2019 році // Центр «Наш світ», Київ, Україна, 2019
Завантажити https://gay.org.ua/publications/Situation_of_LGBT_in_Ukraine_Summer_2019_UKR.pdf
9. Чернышев Роман. Политика чистой воды. Что нужно знать о киевском ЛГБТ-прайде // Liga.net / 16.06.2017
<https://www.liga.net/politics/opinion/politika-chistoy-vody-chno-nuzhno-znat-o-kievskom-lgbt-prayde>
10. «Становище ЛГБТ людей в Україні» // Центр «Наш світ», Київ, Україна, 2016
Завантажити <https://gay.org.ua/publications/brochure-20-years-Nash-Mir-UKR.pdf>
11. «Стан та проблеми ЛГБТ-руху в Україні» // Аналітична записка // Національний інститут стратегічних досліджень
Завантажити <http://old2.niss.gov.ua/articles/1206/>
12. Краткий ситуационный анализ положения ЛГБТ в Украине. Обзор. СОС Netherlands, Центр социальных экспертиз ИС НАН Украины, НА ГЛБ «ЛИГА». Киев – 2012.
13. Войтовська А. І. ЛГБТ-спільнота в Україні: реалії.
<https://periodicals.karazin.ua/socioprostitir/article/view/10619/102>

Організації та стейкхолдери

1. Правозахисний ЛГБТ Центр «Наш світ» був створений у Луганську в 1998 році як громадська незалежна група активістів. Своєю ініціативою оголосили освіту українського суспільства на тему гомосексуальності, розвінчання гомофобних стереотипів і забобонів стосовно геїв і лесбійок, консолідації самої лесбійгей-спільноти та відстоюванню їхніх прав.

Веб-сторінка: <https://gay.org.ua/>

E-mail: coordinator@gay.org.ua Тел./факс: (044) 296-34-24 Телефон правової консультації для ЛГБТ: (095) 273-03-09 Поштова адреса: а/с 173, г. Киев, 02100 Веб-сайт: www.gay.org.ua Блог Центру «Наш світ»: facebook.com/nashmircenter

2. Громадська організація «Інсайт» – українська громадська організація, головними цінностями якої є рівноправ'я, свобода, інклюзивність, різноманіття для усіх соціальних груп. Організація об'єднує лесбійок, геїв, бісексуальних, трансгендерних та квір людей, які поділяють нашу місію і

погляди і прагнуть до становлення справжнього демократичного та толерантного суспільства. З 2007 року Інсайт працює у м. Київ, а з 2015 року не лише у столиці, а і в регіонах.

Веб-адреса: <https://www.insight-ukraine.org/>

Юридична адреса: 02166, Київ, проспект Лісовий 19, офіс 108. Телефон: +380504107561.

3. Громадська організація «Точка опори» була створена у 2009 році. «Точка опори» стала першою ЛГБТ-організацією в Україні, що ініціювала коаліційний проект із неЛГБТ-організаціями, започаткувавши у 2013 році проект «Український індекс корпоративної рівності», спрямований на подолання дискримінації на робочому місці.

Контакти:

Веб-адреса: <https://t-o.org.ua/>

+38 (063) 046 06 46

office@t-o.org.ua

4. НАЦІОНАЛЬНИЙ ЛГБТ-ПОРТАЛ УКРАЇНИ

Національний ЛГБТ-портал України – одне з провідних видань України про ЛГБТ. Ми надаємо повне інформаційне забезпечення життя спільноти геїв, лесбійок, бісексуальних і трансгендерних людей. Публікуємо подієву, аналітичну, довідкову, моніторингову інформацію на ЛГБТ-тематику.

Веб-адреса: <https://www.lgbt.org.ua/partnership@lgbt.org.ua>

5. Громадська ініціатива з латинською назвою «Терго», що означає «тил», з'явилась у Києві у 2013 році. Перше в Україні об'єднання батьків ЛГБТ дітей. Головними методами роботи «Терго» є проведення зустрічей і тренінгів для батьків та близьких ЛГБТ, а також тренінгів для спеціалістів, які працюють з ЛГБТ дітьми.

Веб-адреса: <https://tergo.org.ua/>

info@tergo.org.ua

6. Всеукраїнська громадська організація «Гей-альянс Україна» (ГАУ) працює з 2009 року. За цей час організація розвинула широку мережу регіональних представництв у багатьох областях країни і успішно реалізувала безліч цікавих проєктів.

Веб-адреса: <https://uropau.org/>

7. Всеукраїнська громадська організація «Гей-Форум України» була створена 22 вересня 2004 року. Основними напрямками її роботи є адвокація, мобілізація спільноти, PR і робота зі ЗМІ, наукові дослідження, антидискримінаційні ініціативи. Левова частка активності організації припадає на її беззмінного лідера Святослава Шеремета, який наразі є, вочевидь, найвідомішим за межами спільноти українським ЛГБТ активістом, бере участь у багатьох проєктах інших організацій та часто презентує всю ЛГБТ спільноту перед широким загалом

телефон: +38 044 451 7217

8. Громадська організація Асоціація ЛГБТ «ЛІГА» була заснована ще 26 грудня 1996 року у місті Николаєві та згодом відкрила свої філії в Одесі, Херсоні та Києві. Головними напрямками діяльності цієї найбільш помітної на півдні країни ЛГБТ організації є інформування суспільства про сексуальну орієнтацію, лобювання інтересів спільноти лесбійок, геїв, бісексуалів у державних структурах і в європейських та міжнародних організаціях, проведення соціальних і культурних 212 заходів, надання психологічних та юридичних консультацій для спільноти, організація роботи Громадського центру для 9. та успішній діяльності в регіонах, поза межами столиці.

<https://lgbt.com.ua/>

Адрес: г. Николаев, 54001, ул. Потемкинская, 110/5

Email: liga.lgbt@gmail.com

Телефон: +38 (0512) 594900

Мобільний телефон: +38 (050) 3181290

10. Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО) утворена у грудні 1996 року як міжконфесійна інституція. Її метою є об'єднання зусиль конфесій у справі духовного відродження України і координації міжцерковного діалогу як в Україні, так і за її межами, а також участь у розробці проєктів нормативних актів з питань державно-конфесійних відносин та здійснення

комплексних заходів добродійного характеру.

Рада Церков функціонує на засадах рівності та рівноправ'я, поваги до внутрішніх настанов і традицій усіх діючих в рамках Конституції України релігійних організацій та є незалежною від органів державної влади України, політичних партій, інших громадських формувань та їх керівних органів.

Станом на лютий 2019 року до складу ВРЦіРО входять 16 церков і релігійних організацій та 1 міжцерковна організація, серед яких православні, греко- і римсько-католицькі, протестантські та євангельські церкви, а також іудейське та мусульманське релігійні об'єднання. Відтак Рада Церков представляє більше ніж 90 % усіх релігійних організацій України.

<http://www.vrciro.org.ua/ua/>

ЗМІСТ

4

Лариса Білозерова

**ВИБОРЧІ ПРАВА ТА УЧАСТЬ У ПОЛІТИЦІ НАЦІОНАЛЬНИХ
МЕНШИН В УКРАЇНІ**

13

Марина Курапцева

**ЖІНКИ, ПОЛІТИКА ТА ПРАВА ЛЮДИНИ: РОЛЬ МЕДІА
У ПРОТИСТОЯННІ ДИСКРИМІНАЦІЇ**

21

Ліна Куш

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА
ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ
ЯК ОСНОВА РЕПРЕЗЕНТАТИВНОЇ ДЕМОКРАТІЇ**

33

Олег Трачук

**ЛЮДИ З ІНВАЛІДНІСТЮ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ
ЇХНЬОГО ПРАВА ОБИРАТИ**

41

Андрій Юричко

**НЕДОСТАТНЄ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ЛГБТ СПІЛЬНОТИ У ПОЛІТИЦІ
ТА ОБМЕЖЕННЯ ДОСТУПУ ДО ВИБОРЧИХ ПРОЦЕСІВ
В УКРАЇНІ У 2019 РОЦІ**

Інформація про авторів:

- Ліна Куц** перший секретар Національної спілки журналістів України.
- Андрій Юричко** медіатренер та журналіст, кандидат філологічних наук, викладач кафедри періодичної преси Інституту журналістики Київського національного університету імені Тараса Шевченка.
- Лариса Білозерова** журналістка, член правління Донецького прес-клубу, редакторка інформаційного порталу GREENefficiency.
- Олег Трачук** медіаексперт у Національній асамблеї людей з інвалідністю України, экс-редактор репортерського відділу «Голос України».
- Марина Курапцева** незалежна журналістка, медіатренерка, членкиня правління громадської організації «Альянс за громадянські права».

Аналітичний звіт має на меті окреслити тенденції доступу до виборчих та політичних процесів жінок, представників національних меншин, внутрішньо-переміщених осіб, людей з інвалідністю та представників ЛГБТІ спільноти в 2019 році. Публікація надасть можливість журналістам і медіаекспертам вивчити стан проблеми, прослідкувати вплив різноманітних чинників на ситуацію та якісно висвітлювати події, що пов'язані з проблематикою.

Ця публікація розроблена Академією української преси та Національною спілкою журналістів України за підтримки Міжнародної фундації виборчих систем (IFES) та Міністерства міжнародних справ Канади. Будь-які думки, висловлені під час заходу, належать авторам і не обов'язково відображають погляди IFES, Міністерства міжнародних справ Канади або уряду Канади.